



Hilchos Maaser

Show# 181 | August 4th 2018

Questions of the week

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנו עמוד ב

דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי: בריך גבבא הוה. לא שבקתיה גלויי רישיה. אמרה ליה: כסי רישך, כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא, ובעי רחמי.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מח עמוד ב

אמר רב נחמן: משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים. דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש, הטוב והמטיב ביבנה תקנה כנגד הרוגי ביתר. דאמר רב מתנא: אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב - שלא הסריחו, והמטיב - שניתנו לקבורה.

משנה מסכת ברכות דף נא עמוד ב

מי שאכל ושכח ולא בירך, בית שמאי אומרים: יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים: יברך במקום שנזכר. ועד מתי מברך? עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף עה עמוד ב

דק מחספס אמר ריש לקיש: דבר שנימוח על פיסת היד. רבי יוחנן אמר: דבר שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים וכו'. תנו רבנן: לחם אבירים אכל איש - לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו, דברי רבי עקיבא. וכשנאמרו דברים לפני רבי ישמעאל אמר להם: צאו ואמרו לו לעקיבא: עקיבא טעית! וכי מלאכי השרת אוכלין לחם? והלא כבר נאמר לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי אלא מה אני מקיים אבירים - לחם שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים.

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. ויש להביץ שלכאורה יותר יצדק לשון בלבבך כמ"ש (דברים ל') בפ"ך ובלבבך לעשותנו. וכ"ק זקיני האדמו"ר הגדול זצללה"ה מקאצק הגיד שצריך שיהיו הדברים מונחים כאבן על הלב וכאשר יפתח הלב בזמנים מיוחדים יפלו לתוכו, עכדה"ק. והפירוש שהלב ברוב הזמנים הוא סגור והדברים אינם נכנסין לתוך הלב, ומ"מ אין לאדם לישב אז בטל אלא יעשה את שלו ולא ישגיח על מה שמרגיש שאין הדברים נכנסין לתוך לבו ואינו מתפעל אלא יהיו הדברים מונחים כאבן על לבו מבחוץ ואינו חושש, ואז כאשר תבוא העת שהלב נפתח בזמנים המקודשים וכדומה אז ממילא יפלו הדברים בתוך לבו :

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף יב עמוד ב

אמר ריש לקיש: כל העוסק בתורה בלילה - הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום, שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ומה טעם יומם יצוה ה' חסדו - משום ובלילה שירה עמי

Selected emails from our listeners

Comments on the show

It was mentioned that if someone made for example, one million dollars on a sale of a property that cost only \$200,000 then he should be obligated to pay Maaser of \$100,000 on his one million dollar gain, even though he does not have a recognized gain according to the IRS if he did a 1031 exchange. However, the Rov mentioned that a 401 (k) plan gain is not subject to Maaser because there is a 10% early withdrawal penalty and the gain is not considered accessible because most people would not withdraw this money if they had to pay this penalty. In my opinion, the gain on a 1031 exchange should also not be considered accessible because to be exempt from tax, IRS required that the **full proceeds** of the sale be re-invested. If a person takes \$100,000 out of his one million dollar gain to pay his maser obligation then he would not be investing the full proceeds in a 1031 exchange. He would have to pay full capital gains tax on this \$100,000 non-invested amount he used to pay his Maaser obligation. This perhaps, should also be considered a significant penalty and exempt the person from Maaser.

Raphael Z. Grossman

Artscroll Shas

Yeah, it's the oldest question everyone wonders. They have 10 pages of sponsors at the beginning of every volume. A sponsor per volume; an average Mesechta has 2 volumes; Sanhedrin, Shabbos, and Chullin have 4, a sponsor per Seder, a sponsor for big volume, a sponsor for subway series volume, a sponsor for English and a sponsor for Hebrew, and still, they charge \$35 per volume!

Yaakov M. Berger

Dear Reb David,

During your podcast you asked a question about someone using Tzedaka /Maaser money to dedicate a book/Sefer where it will then be sold as by a for profit publisher. It seems you are talking about ArtScroll (although I do see other publishers have dedications or the "Lichtenstein" "Goldstein" "Weinberg" edition etc). You were wondering how it can be Tzedaka if it is being sold for a profit making company. Do you know if Artscroll tells its donors that they can count this as Tzedaka/Maaser? If they do, do they have a Posek who told them it is Tzedaka? I seem to recall reading in the past that they claim that without donors, in order for them to stay in business; they would have to charge much more per Sefer. As you stated on the podcast you are on the board of Touro college. As a parent of a Touro student, I can tell you that the cost of college textbooks are much more expensive than the Artscroll gemara. In the article I read, they claim the donors make the price cheaper and more affordable and that increases the number of Lomdei Torah. I don't know if that is the Sevara that they use or even if they claim it's Tzedaka but just wanted to be Modia you. Ksiva Vachasima Tova

Martin Nerl

Response: Thank you, we didn't mention Artscroll, this is a case by case discussion a donor has to have with the publisher its thinking of donating to.

Previous Shows

Hi. I have a question for R David.

Thank you for all that you do.

I listened to your discussion with Rabbi Lander regarding the issue of triggering motion sensors on Shabbos and had a few questions.

I have installed at my front door a Ring Video Doorbell. I have it for security reasons only. It records on motion when it detects activity.

My question is regarding Shabbos, there is no way to turn off the motion detection. I can disable the alerts it sends to my phone but not the ability to stop it from recording.

From what Rabbi Lander explained I took the following into account:

1. I assume this goes under the category of "Psik Raisha Dlo Nicha Lei".
 2. There is no visible violation of Shabbos, the recording is "in the cloud". There is no screen on which anyone is appearing on Shabbos.
- I did not hear in the discussion a difference between a camera that records at all times and a camera that only records on motion.

If you would get back to me I would greatly appreciate it.

Thanks!

Yitzy Sitorsky

Show Suggestions

Hi,

I sell party goods on walmart.com as a third party seller (same idea as selling on amazon), and with the approaching holiday season, I wanted to get some clarity on what Halacha has to say regarding:

1. Selling holiday themed packages (both neutral items such as plates and napkins in holiday COLORS [red, green, gold for xmas, orange, black, purple for haloween etc.] as well as actual holiday themed decorations).
2. Using expressions acknowledging the holidays, such as "holiday season", "happy holiday" etc.
3. Explicit mention of holiday names in product titles, descriptions etc. (which can be a huge factor in search results (= sales) when selling online.
4. Differences in various holidays as it pertains to all the above.

I don't know if this is the right address to ask a specific Halacha Shayla, however I have spoken to a few Rabbonim, none of who seemed to really know what they were talking about, and I'm kind of at a loss for who to ask. I tried to reach Harav Bleich from YU, but I have yet to figure out how to get hold of him. And I also need to get an answer asap,

as I need to start preparing and advertising etc. in advance of the upcoming holidays.

If there's any way you'd be able to help me out, or direct me to someone qualified and competent, I'd greatly appreciate it.

Thank you

Yudi Browd

Selected audio from our listeners

Answers to the Questions 1 *click here*

Answers to the Questions 2 *click here*

Comments on the show

Comments on the Dvar Torah *click here*

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Previous Shows

Comments on last week's show [Workplace] *click here*

Comments on the Tisha B'Av Show *click here* *click here* *click here*

Answers to the Tisha B'Av Question *click here*

Show Suggestions

Show Suggestion- Bishul on Shabbos *click here*

Table of Contents

Rabbi Yosef Fleischman

Giving Masser from a trust- Reb Eliyashiv

Making a calculation once a year from all profits and losses- Node B'Yehuda, Shaar Ephraim

The source of Maaser Kesafim- Sifri quoted in Tosafos

The different Shiurim of Tzedaka- Rambam

Buying Aliyos from Masser- Taz

Tovas Hanuh- Gemara Kidushin

Buying raffle tickets from Mosdos from Masser- Igros Moshe

Giving Masser on presents- Chazon Ish

Who's an Ani- Mishna in Peah

Paying tuition from Masser- Igros Moshe

Communal responsibilities incumbent upon everyone- Shulchan Aruch

Giving loans from Maaser money- Chofetz Chaim, Shevet Halevi

Table of Contents

Rabbi Eli Katz

Communal responsibilities incumbent upon everyone- Shulchan Aruch

Paying tuition from Masser- Igros Moshe, Tzitz Eliezer, Chafetz Chaim, Shevet Halevi, Shulchan Aruch harav

Hiring a tutor using Maaser money- Reb Eliyashiv

What can you use Maaser money for- Ram"a, Tzedaka U'Mishpat, Chafetz Chaim

Is Masser an obligation- Shevet Halevi (a Likut of the Shittos), Biur HaGr"a

Who's an Ani- Rambam, Derech Emunah

Is Ani required to give Tzedaka/Maaser- Shulchan Aruch, Minchas Yitzchok, Tzedaka U'Mishpat, Rambam, Derech Emunah, Ram"a

The Issurim of not giving Tzedaka Gra

Buying raffle tickets from Mosdos from Masser- Derech Emunah, Shevet Halevi, reb shlomo Zalman Auerbach

The great obligation of giving Tzedaka- Tur, Rambam

How to distribute Maaser funds- Chafetz Chaim

Gemilas Chasadim is greater than Tzedaka- Gemara Succah

Kiruv organizations- Pikuach Nefesh- Gemara Babba Basra, Shulchan Aruch, Taz, Nachlas Shiva

Maaser money may NOT be used to sponsor the printing of Seforim by FOR PROFIT companies- Reb Moshe Fenistein

Table of Contents

Rabbi Avrohom Chaim Feuer

The great obligation of giving Tzedaka- Rambam

Two different types of Tzedaka: Family & others- Netziv, Gemara Babba Basra

Is an Ani required to give Tzedaka/Maaser- Rem"a

The order of giving Tzedaka (Who comes 1st, 2nd etc.)- Igros Moshe

Every person has their own Mitzvos and style of learning- Netziv

Is there a Din of מחסורו די these days- Aruch Hashulchan

Tzedaka: Saves from Tzaaros- Rashi in Koheles

Collecting during Krias HaTorah- Mishna Berura

Rabbi Yosef Fleischman

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק ב סימן נד

לכ' הגאון הרב אלישיב שליט"א

קבלתי מאבי שליט"א סכום כסף כדי שאחרי אריכות ימיו ושנותיו לא אצטרך לשלם מס ירושה. סכך זה מונח בבנק במרקים גרמניים ואני יכול להוציא כרצוני.

היות ומקדמת דנא אני נוהג לתת מעשר מכל הכנסותי ברצוני לדעת האם אני צריך להפריש את המעשר כבר עכשיו ולהוציא לשם כך מרקים מחשבון הבנק או שאני יכול לחכות עד שאוציא בין כה וכה את הכסף מהבנק.

יצחק אדלר רכסים

תשובה

שלום וברכה.

ע"ד שאלתך הכתובה מעל"ד, הריני להשיבך בשם הרב שליט"א כדלהלן: [אם זכית בסכום הכסף כבר מהיום והנך זכאי להשתמש בהם - הן בקרן והן בפירות, בכל אות נפשך - כאדם העושה בתוך שלו. אז חל עליהם דין מעשר כספים.

בברכת כוח"ט ג. רימר

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - יורה דעה סימן קצח

תשובה לכבוד אהובי האלוף התורני הקצין כבוד מוה' אברהם נאוויין נר"ו.

אשר שאל היום מי שנוהג מעשר כספים והי' לו בקצת מו"מ הפסד ובקצתם היה לו ריוח אם ימלא מתחלה מן הריוח את חסרון ההפסד ומה שישאר ריוח אחר ההשלמה יתן המעשר או מחויב ליתן מעשר מכל הריוח שהריוח באותו מו"מ שהיה לו ריוח ולא ינכה מזה הפסד שהיה לו במו"מ אחר, זה תורף שאלתו: והנה אין לי נחת לדבר בדבר שאין לו עיקר בתלמוד כי התלמוד הוא מקור לשאוב ממנו סברות וראיות ובדבר שאין לו שורש אין למצוא ראיות וסברות שרשיות רק סברות כרסיות, והנה להפיק רצוני אשיב מה שנלע"ד. וזה פשוט שמצד הסברא אין שיתוף להריוח עם ההפסד ומה בכך שהיה לו הפסד אעפ"כ בזה שהמציא לו ה' ריוח ראוי לעשרו דומיא דמעשר דגן ומעשר בהמה וכי מי שיש לו שתי שדות ושדה אחת נפסדה בשדפון ושדה שנית ברכו ה' וכי א"צ ליתן המעשר וכמו כן שני עדרים ועדר אחד מתו בו כל הבהמות בדבר וכי בשביל זה לא יתן מעשר בהמה מעדר שני. ואמנם ראיתי השער אפרים בסי'

פ"ד שדימה לעיסקא והכריע שאם כבר חישב ההפסד שוב אי אפשר לו לנכות הפסד זה מן הריוח שירויח אחר החשבון משא"כ אם עדיין לא חישב ע"ש, וכל זה אצלי דמיון רחוק:

אבל הנלע"ד במה שאפשר לו להמציא איזה הכרעה ובראיות מן הראשונים הוא שאם הריוח וההפסד הם בשנה אחת ינוכה זה בזה אבל בשתי שנים אין לנכות מזה על זה. והנה עיקר מעשר כספים יליף בספרי מן הפסוק עשר תעשר את כל תבואת זרעך ומרבה מדכתיב כל לרבות פרקמטיא ורבית והובאו דברי הספרי הנ"ל במס' תענית ט' ע"א בתוס' ד"ה עשר ע"ש. והנה אומר אני דגם שנה שנה דכתב קרא דרשינן ג"כ לענין מעשר כספים שכל שנה הוא חשבון בפ"ע דלענין מעשר דגן ומעשר בהמה דרשינן שאין מעשרין משל שנה זו על שנה אחרת דהיינו מן החדש על הישן אבל לענין מעשר כספים לא שייך ישן וחדש ולכן דרשינן ליה לענין מילוי ההפסד מן הריוח, ושמה תאמר ומאן יימר דדרשינן כלל שנה לענין כספים אומר אני ראיה לזה מדברי התוס' והרא"ש. והנה התוס' בכתובות נ' ע"א בד"ה אל יבזבז יותר מחומש מפרש בירושלמי שפעם ראשונה יכול לבזבז חומש ומכאן ואילך בכל שנה ושנה יתן חומש הריוח עכ"ל התוס'. וכן כתב הרא"ש שם במס' כתובות. והדבר יפלא מה ענין בכל שנה לכאן וכך היה להם לומר פעם ראשונה יבזבז חומש ואח"כ בכל פעם חומש מן הריוח ומדאמר בכל שנה מכלל דכל השנה שייך להדדי ובסוף השנה הוא חושב והלימוד הוא מדכתיב שנה שנה. ואמנם עיינתי בירושלמי עצמו במס' פאה בריש המסכת ואין הלשון בירושלמי כפי שהעתיקוהו התוס' והרא"ש. וזה לשון הירושלמי שם גמילות חסדים הדא דתימא בגופו אבל בממונו יש לו שיעור ואתיא כדימר ר"ש בן לקיש בשם ריב"ח באושא נמנו שיהיה אדם מפריש חומש מנכסיו כו' ר"נ בן אוניא בעי קמי ר' מנא מה חומש בכל שנה ושנה לחמש שנים הוא מפסיד כולה א"ל בתחלה לקרן מכאן ואילך לשכר עכ"ל הירושלמי. הרי שבאמת אמר מכאן ואילך לשכר ולא הזכיר שנה:

ואומר אני דגם מדברי הירושלמי מוכח דהרי בתחלת דברי הירושלמי יש לדקדק דקאמר ה"ד כו' בעי כו' מה חומש בכל שנה ושנה לחמש שנים הוא מפסיד כולה. והדבר יפלא למה בעי דוקא בכל שנה והיכן נזכר שנה והיה לו להקשות מה חומש בכל יום לחמשה ימים הוא מפסיד או היה לומר חומש בכל שבוע או בכל חדש ולמה אחז בקושייתו דוקא שנה, לכן אומר אני אף דבבבלי שם בכתובות ילפינן הא דלא יבזבז יותר מחומש מקרא דעשר אעשרנו לך סובר הירושלמי דגם קרא דעשר תעשר כיון דדרשינן מיניה גם מעשר כספים גם כן רמוזי מרמז עשר תעשר שני מעשרות דהיינו חומש¹ ואולי גם הבבלי סובר כן והא דהביא קרא דעשר אעשרנו היינו משום דקרא דעשר תעשר קשה הא לא דמיא עישורא בתרא לעישורא קמא כדמקשה באמת שם גם על קרא דעשר אעשרנו ומשני מדכתיב אעשרנו לבתרא קמא ע"ש ברש"י מדלא כתיב עשר אעשר, וכל זה בקרא דעשר אעשרנו אבל בקרא דעשר תעשר הו"א באמת דלא דמי בתרא לקמא וא"כ אינו חומש שלם לכך הביא קרא דאעשרנו ושוב אמרינן דגם עשר תעשר בא לרמז על זה ושם כתיב שנה שנה לכך הקשה בירושלמי מה חומש בכל שנה א"כ לחמש שנים כלה כל הקרן ומשני מכאן ואילך לשכר אבל עכ"פ חזינן דהירושלמי דייק קרא שנה שנה ולכן כתבו התוס' והרא"ש

שבכל שנה יתן חומש הריוח ועכ"פ מדזכרו בכל שנה מכלל שכל השנה לחשבון אחד שייך. זה הנלע"ד בזה. ואין לומר דבכל שנה שהזכירו התוס' והרא"ש היינו לענין בל תאחר ועל דרך שאמרו במס' ר"ה דשנה בלא רגלים עובר בבל תאחר דהרי אנו לא קיי"ל כר"ש דאמר כסדרן בעינן ולא משכחת לה לדין שנה בלא רגלים. ועוד דהרי ברגל אחד עכ"פ עובר בעשה ואיך ישהנו שנה, ועוד דצדקה מיחייב עלה לאלתר. ועוד נלע"ד שלא הזכירו במס' ר"ה שנה לענין בל תאחר אלא בבכור ובקדשים דהיינו קרבנות אבל לא לענין מעשרות וערכין וכיוצא בהם. כל זה נלע"ד ומחמת שמעלתו הרמה ביקש להשיב לו תיכף לא היה לי פנאי לעיין כל הצורך ולכן קצרתי, דברי הד"ש.

שו"ת שער אפרים סימן פד

שאלוני משפט צדק בא' שנהג בעצמו להפריש מעשר מן הריוח שלו ובשנה הזאת היה לו בעסק א' הפסד ובעסק אחר ריוח אם מחויב להפריש מעשר מן כל הריוח ולא ימלא הריוח תחלה את ההפסד או שימלא תחלה את ההפסד ומן המותר יפריש המעשר.

תשובה השבתי לו ע"פ הראיה מן הגמ' דהמקבל אמר רבא האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון כו' חד עסקא ותרי שטרי פסידא דלוה תרי עיסקא וחד שטר' פסידא דמלוה ועיין ברש"י ובטי"ד סי' קע"ז שם והעיקר שאם בחד עיסקא כתב תרי שטרי אין שטר אחד משועבד לחבירו שאם הי' בא' ריוח ובשני הפסד שימלאו הקרן ואח"כ יחלקו הריוח ואם נתן לו שני עיסקות בשני פעמים וכתבם בשטר אחד והריוח בא' והפסיד באחרת ימלאו הקרן ואח"כ יחלקו המותר, וא"כ בנ"ד נלע"ד שאם בשעה שהיה לו הפסד היה לו חשבון שהיה לו הפסד וא"כ מה שהיה לו ריוח אח"כ הוא ענין בפני עצמו ואינו ממלא הריוח את ההפסד וצריך להפריש מכל הריוח ולאפוקי כשהיה לו הפסד לא היה לו מן ההפסד חשבון ובסוף השנה חשב את כל החשבונות הריוח וההפסד מכל השנה אז ימלא תחלה ההפסד מן הריוח ואח"כ יפריש מעשר מן הריוח ועיין בש"ע סי' קע"ז סעיף ל"ג ועיין ברמב"ם ובשאר פוסקים ועיין בתוס' פ"ק דתענית דף ט' שמביאים ספרי עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא שדה שנה שנה אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר ריבית ופרקמטיא וכל שאר רוחים מנין ת"ל את כל דהמ"ל את תבואתך מאי את כל לרבות ריבית ופרקמטי' וכל שאר דבר שמרויח עכ"ל ועיין בספר שני לוחות הברית דף רס"ב ע"א והנלע"ד כתבתי:

תוספות מסכת תענית דף ט עמוד א

עשר תעשר - הכי איתא בסיפרי עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר ריבית ופרקמטיא וכל שאר רוחים מנין ת"ל את כל דהוה מצי למימר את תבואתך מאי כל לרבות ריבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו.

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ז הלכה ה

בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן

המובחר, ואחד מעשרה בנכסיו בינוני, פחות מכאן עין רעה, ולעולם לא ימנע עצמו משלישית השקל בשנה, וכל הנותן פחות מזה לא קיים מצוה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר.

ט"ז יורה דעה סימן רמט ס"ק א

רק יתנו לעניים. וכ"ש לפרוע בהם מסים דאסור אף על גב דאיתא בפ"ק דבתרא שאפילו מה שא"ה נוטלין בזרוע נחשב לצדקה מכל מקום מיקרי זה פורע חובו מן הצדקה תדע דהא גם במה שאדם זן בניו הקטנים אמרינן בפרק נערה שנתפתתה דהוי בכלל עושי צדקה בכל עת וכי ס"ד שיוציא אדם מעשר שלו לזון בניו הקטנים. ולענין לקנות מצות בבית הכנסת במעות מעשר נ"ל דאם בשעת קניית המצות היה דעתו על זה שרי דהא המעות לצדקה אזיל ואף שהוא נהנה במה שמכבד לקרות אחרים לס"ת אין זה איסור שהרי בכל מעשר יש טובת הנאה לבעלים מה שאין כן אם בשעת קניית המצות לא נתכוין ליתן ממעשר ואח"כ רוצה לפרוע ממעשר ה"ל כפורע חובו ממעשר כנ"ל בזה. וכתב בדרישה בשם תשו' מהר"ר מנחם שמותר ליתן מן המעשר להיות בעל ברית או להכניס חתן לחופה או לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאילן לאחרים ללמוד בהם אם לא היה יכולת בידו ולא היה עושה המצוה עכ"ל ונראה לי דכשקונה בעדו ספר צריך לכתוב עליו שזהו מן המעשר למען ידעו בניו דבר זה ולא יחזיקוהו להם:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף נח עמוד ב

נימא כתנאי: הגונב טבלו של חברו - משלם לו דמי טבלו של חברו, דברי רבי, ר' יוסי בר' יהודה אומר: אינו משלם אלא דמי חולין שבו; מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר: טובת הנאה ממון, ומר סבר: טובת הנאה אינה ממון.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עו ד"ה ב' והא

והא דהגרלה דנעשית ממוסד איזו צדקה אם רשאים לקנות כרטיסי הגרלה מכספי מעשר, הנה בעצם תלוי איזה מין הגרלה הוא אם יש לזה שיוי ממון או אין להם שום שיוי, היינו דהגרלה שיש לה קצבה להכרטיסים כגון שלהרויח אלף דאלאר /דולאר/ עושין למשל רק חמשה אלפים כרטיסים שנמצא שהוא ספק ידוע דאחד מחמשת אלפים ירויח ושייך לשום כמה שוה ספק זה דאחד מחמשת אלפים ירויח סך אלף דאלאר והוא כדמצינו בגמ' (מכות ג' ע"א) מכירה דטובת הנאה בכתובה שנישום לפי סך הכתובה ואיכות הספק דמיתה וגירושין שתלוי בבריאות הבעל והאשה ובאופן חייהם אם בשלום גמור או כשאיכא לפעמים קטטה ואם יש נכסים להבעל, וכן כל מכירת שטר שלבד ענין המתנת הזמן איכא ספק קצת לפי מצב הלוח בנכסים ולפי נאמנותו, וכן הוא שייך שומא לשיוי שומת ספק זה בקטנו וגדלו, ואיכא הגרלה דאין לה קצבה כגון שמוסד הצדקה מוכרת כרטיסים בלא מספר ומוכרים כפי שיוכלו למכור משך זמן גדול שאפשר שיהיו אף עשרת אלפים וגם כמה עשרות אלפים לא שייך לשום שיוי ספק כזה שא"כ אין לספק כזה שום שיוי, שלכן אם הוא הגרלה די שיהיו והשייו שהעמידו הגבאים אינו גדול ביותר שייך שיקנו

אף אינשי שאין בכוננתם לצדקה צריך שיקנה ממעות שלו, ואם הוא הגרלה דאין לה שיוי הרי כל מי שלוקח הוא לנתינת צדקה ויכול ליקח זה ממעות מעשר. ואם נזדמן לאחד שגורלו הרויח מעצם הדין הוא שלו דהא כיון שאין להספק ענין שיוי הוא בהכרח מה שעושין כן הוא למתנה לאחד מהנותנין משום הזריזות לקנות כרטיסי הגרלה לצדקה שעי"ז הדרך שמוכרין הרבה יותר ונתקבץ לצדקה הרבה יותר מכפי שמבקשין שיתנו צדקה ואיכא רוחא לצדקה עי"ז שלכן הרשות ביד הגבאים ליתן מתנה זו, אבל מ"מ מן הראוי שבאם גורלו הרויח יחזיר למעשר הדמים ששילם בעד כרטיס הגורל, וגם המעשר שצריך ליתן מריוח זה לצדקה דלא גרע משאר ריוח ויתן זה למוסד זה.

דרך אמונה הלכות מתנות עניים פרק ז הלכה ה

והמקבל מתנה כגון אלו שמקבלין מתנות לחתונתן אם קבל חפצים א"צ לתת מעשר אבל אם קיבל מעות אפי' בשביל לקנות דבר מסוים צריך לתת מעשר.

דרך אמונה - ציון ההלכה הלכות מתנות עניים פרק ז ס"ק סז

שמעתי שכן הורה מרן החזו"א וכן מצאתי בס' מעשר כספים עמוד רכ"ו בשם תשו' יד הלוי שאין נוהגין ליתן מעשר מן הדורות אבל ממעות הנדוניא מובא בכל האחרונים שמנהג לתת מעשר וכנ"ל וכן מכל מעות מתנה ומרן ז"ל אמר הטעם שהנותן מעות אפי' לקנות דבר מסוים אינו מקפיד כ"כ אם המקבל יוריד קצת למעשר ולכן חייב ואם עי"ז שיתן המעשר לא יספיק לו לקנות הדבר שנתן עבורו וא"א לו ליתן מעות אחרים ירשום עליו המעשר לחוב וכשיוכל יפרע וכן הורה מרן ז"ל לחתן א' שנתנו לו הוריו מעות לקנות דירה ואם יוריד המעשר לא יספיק לדירה שירשום עליו המעשר לחוב ובמשך הזמן יפרענו אבל אם אביו או חמיו לא הקנה לו את הכסף אלא הוא קונה לו את הדירה אפי' שלח את הבן שיקנה כיון שעדיין אין הכסף שלו א"צ הבן לתת מעשר:

משנה מסכת פאה פרק ח משנה ח

מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול היו ממושכנים לבעל חובו או לכתובת אשתו הרי זה יטול אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו:

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קיג

הנה בדבר אם רשאי לשלם שכר למוד הבנות בבי"ס שנקרא בית יעקב ממעות מעשר, ודאי יש חלוק בין בנים לבנות מדינא דללמוד מקרא הא חייב האב ללמד לבניו אף בשכר, וממילא הוא דבר שבחובה שאינו רשאי לשלם מהמעשר, אבל לבנות שאין חיוב על האב ללמד להן תורה, הרי אין זה דבר שבחובה ואם יש צורך היה שייך להתיר ליתן מכסף המעשר. אבל במדינתנו כאן שמחייבין מדינא דמלכותא ללמדם

בבתי ספר שלהם ובחסידי השי"ת על ישראל איכא הרשות ללמדם בבתי ספר שתחת הנהלת ישראל כשרים ויראי ה' שנמצא שאם לא יתן בתו ללמוד בבי"ס כשר כהא דבית יעקב וכדומה להתחנך שם בדרך התורה והאמונה ושמירת המצות הרי יהיה מוכרח ליתן אותה לבי"ס של המדינה שהוא ח"ו ללא תורה וללא אמונה, שזה מחוייב גם לראות שתהיה בתו כשרה להאמין בה' ובותרתו /ובתורתו/ ולקיים כל מצותיו אף בהוצאת ממון, וממילא הוא דבר שבחובה .

ועיין באו"ח סימן ש"ו סעיף י"ד שאם לא רצה האב להשתדל בהצלת בתו כשהוציאה להוציאה מכלל ישראל כייפינן ליה, אלמא דעל האב איכא חיוב ע"ז, ואף שבמ"ב בשער הציון כתב דנקט בתו משום סיפא דאי לא בעי כייפינן לו כי הוא גואלה וקרובה משמע שאינו מדין חיוב על האב אלא מחיוב שעל כל אדם בעולם ורק משום שהוא קרוב מוטל עליו אותו החיוב עצמו בדין הקרוב קרוב קודם, שמדין זה היה מסתבר שיכול ליקח מכסף מעשר. אבל תמוה חדא דפשוט דאף שלר"ל איתא בנזיר דף כ"ט דליכא חיוב חינוך לבת, אין הלכה כן אלא כדהיה פשוט שם לגמ' דחייב גם בחינוך בתו עד דהקשה אלא לר"ל אפילו בתו, וכמפורש במתני' דיומא דף פ"ב שמחנכין תינוקות להתענות ביו"כ ומפורש בגמ' שהוא גם תינוקות בנות, ועוד אף לתירוץ זה אליבא דר"ל הוא רק בחינוך מצות אבל ללמדה להאמין בה' ובתורתו ולהשמר מאיסורין ודאי הוא מחוייב. ופשוט לע"ד שאף בשכר מחוייב בין לבן ובין לבת. ונמצא שהוא ג"כ דבר שבחובה שאינו רשאי ליקח ממעות מעשר וצ"ע לשון שעה"צ. אבל למעשה מה שראוי לפי פרנסתו לשלם זה אינו רשאי ליקח מכסף מעשר ואם מבקשים יותר יכול ליקח המותר מכסף המעשר וזהו גם בשכר למוד דבנים .

ולפי חשבון מעשר שלו ניכר שהוא מרויח פחות מכדי הוצאתו שמדינא פטור כי פרנסת עצמו קודם לכל אדם כדאיתא ברמ"א יו"ד סימן רנ"א סעיף ג' והוא למעלה יתירא ומדת חסידות ליתן המעשר לצדקה ולדחוק בהוצאת בני ביתו ודאי אין להחמיר בזה. ידידו המברכו בכוח"ט בזכות המעשר, משה פיינשטיין

שולחן ערוך חושן משפט הלכות שותפים בקרקע סימן קסג סעיף א

כופין בני העיר זה את זה אפילו מעוט כופין את המרובים) (רבינו ירוחם נל"א ח"ו) לעשות חומה, דלתים ובריח לעיר; לבנות להם בית הכנסת; ולקנות ספר תורה נביאים וכתובים, כדי שיקרא בהם כל מי שירצה, מן הצבור. הגה: וה"ה לכל צרכי העיר עיין בא"ח סי' נ"ה דין שכירות חזן לבני העיר גם סי' נ"ג שם). וכופין בני העיר זה את זה להכניס אורחים ולחלק להם צדקה וליתן בתוך כ"ס של צדקה (מרדכי פ"ק דב"ב ותשובת מיימוני ספר קנין סימן נ"ט). וע"ל סימן ד' וסימן ו' בני העיר שיש להם דין עם יחיד אם יכולים לדונו, ואם נקראים מוחזקין. דין שכירות למנין, עיין בא"ח סוף סימן נ"ה. ועל הוצאות שהוציאו לבער מסור, כל הדרים בעיר חייבים ליתן לזה (הרא"ש בתשובה כלל ו' סי' כ"א כ"ו וכפול לקמן סי' שפ"ח). כל צרכי צבור שאינן יכולין להשוות עצמן, יש להושיב כל בעלי בתים הנותנים מס ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים, וילכו אחר הרוב. ואם המעוט ימאנו, הרוב יכולין לכוף אותן אפילו בדיני גוים,

ולהוציא ממון על זה, והם צריכין לתת חלקם. והמסרב מלומר דעתו על פי החרם, בטלה דעתו ואזלין בתר רוב הנשארים האומרים דעתן (תשובת מוהר"ם ספר קנין סימן כ"ז והגהת מיי"א דתפלה). ועיין ב"ד סימן רנ"ו אימת חייב ליתן לכיס של צדקה.

חפץ חיים - אהבת חסד חלק ב פרק יח

יבואר ענין מעשר כספים בכל פרטיה:

(א) *ועתה נבוא לבאר איזה דרך יבור האדם לצאת ידי חובת מצות חסד בתמידות. הנה לעיל בפרקים שעברו ביארנו דטוב שיפריש האדם מעות שיהיה מוכן למצוה זו אך כדי שלא יכבד זה על האדם טוב שירגיל את עצמו להפריש מעשר מכל מה שיזמין לו ה' ריוח בענינו ומזה יפזר שני שלישים לצדקה כי עניים שצריך ליתן להם במתנה מצוי יותר ושליש יהיה מונח אצלו כדי לקיים בו מדת החסד***) וכשיתקבץ אצלו שיעור חשוב שהוא משער שיותר אין צריך בעירו יהיה אח"כ כל המעשה שיזמין לו ה' מהריוח שלו רק לצדקה לבד. והפרשת מעשר הוא ענין גדול כמ"ש בתענית דף ט' על הפסוק עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ובכל דבר אסור לנסות הקדוש ברוך הוא ובזה מותר מטעם שאמר הכתוב הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די וכן נפסק ב"ד סימן רמ"ז דבמעשר מותר לנסות הש"י***) וגדר המעשר הוא דצריך להפריש מתחלה מעשר מן הקרן ואח"כ כשיזמין לו הש"י ריוח יתן מעשר מן הריוח. והנה יש הרבה אנשים שנזהרים במדת מעשר אבל אין נזהרים רק ליתן מן הריוח אבל לא מן הקרן ולא כן דרך האמת לצאת ידי חובת מעשר כמבואר בפוסקים אלא מתחלה יפריש מן הקרן. אמנם בעו"ה שהיצר מתגבר על האדם ואינו מניחו לחסר מעותיו העצה היעוצה בזה נ"ל שיפריש המעשר מן הקרן לעשות בזה גמ"ח לעניים וגם הוא יהיה מותר להלות לעצמו כשיצטרך להם אך בתנאי שכשיבוא מי שהשעה דחוקה לו ללות יראה ללות מאחר וליתן לו בכדי שיעור מה שלוה בעצמו מאלו המעות ויוצא בזה ידי חובת מעשר שגם זה נקרא בשם צדקה וכנ"ל****) אך כל זה הוא לשיטת הרמב"ם והשו"ע שמכנה את החזקת ידי עני שמך בהלואה בשם מצות צדקה אבל להרמב"ן בספר המצות שאין מכנה זה בשם צדקה רק הוא מצוה בפני עצמה אין לנו ראייה לומר שיקיים בזה מצות מעשר היכא שלבסוף יוחזר המעות לו וליורשיו. אך היכא שמפריש המעות לחלוטין לשם גמ"ח לדעת הרמב"ם והוש"ע בודאי מותר אם מתנהג כן בתחלת קבלתו את המצוה כמבואר פה בהג"ה ואפילו לדעת הרמב"ן נראה דיש להקל בזה [היינו לפי מה שכתב הש"ך שם בשם הפוסקים דאפילו שאר דבר מצוה מותר לעשות ממעות מעשר כגון ליקח בו ספרים להשאילן לאחרים וכה"ג ומ"מ לפי שיש מחמירים ואוסרים בשאר דבר מצוה [עיין ב"ד סימן רמ"ט בפ"ת בשם החתם סופר] מהנכון להחמיר אם לא התנה לזה בתחלת קבלתו את המצוה להרמב"ן ואפילו להרמב"ם יש לעיין בזה כאשר ביארתי בהג"ה]. והנה כל מה שכתבנו בזה הענין הוא בשרוצה לקבוע המעות מעשר רק להלואה ולא למתנה לעניים אבל אם רוצה להלות לפי שעה ממעות

מעשר שהפריש כבר ליד איש אמיד וכ"ש להתמוטטים או לעניים גמורים ולפרוע אחר תחתיו כשיזדמן לו עני הגון לתת לו אין להחמיר אפילו להרמב"ן וכמ"ש בסי' רנ"ח ס"א שוב מצאתי בעז"ה בא"ר סימן קנ"ו שכתב בהדיא כמו שכתבנו דאפילו לאיש אמיד מותר להלות גמ"ח ממעות מעשר ונראה דכונתו לפי שעה עד שיזדמן לו העני שצריך ליתן לו:

חפץ חיים - אהבת חסד חלק ב - הערות פרק יח

* מכאן עד פרק כ"ד רבו הענינים הנאמרים בהם וכדי שלא לבלבל עיני הקורא חלקתים לסעיפים.

(**) הג"ה דאף דעיקר מעשר הוא ליתנו לעניים הלא להחזיק ידי מך בהלואה גם הוא לצדקה יחשב כמבואר ברמב"ם בהלכות מתנות עניים ובספר המצות שלו מ"ע קצ"ה ע"ש וביו"ד סימן רמ"ט ס"ו ולפי המבואר שם לכאורה נראה דאפילו אם אמר בהדיא סלע זו לצדקה יכול ליטול סלע זו ולהלותו לעני אפילו אם עומד עני אחר שיכול ליתן לו מתנה גמורה. אך לפי זה יקשה לי הא דאיתא בסימן רנ"ט ס"א האומר סלע זו לצדקה עד שלא בא ליד גבאי מותר ללוותו בין לעצמו בין לאחר ויפרע אחר תחתיו [ומיירי שלא נזדמן לו עתה עני ליתן לו דאל"ה אסור ללות ועובר בבל תאחר וכמ"ש בסימן רנ"ז וע"כ מסיים השו"ע ויפרע אחר תחתיו היינו לבסוף כשיזדמן לו עני] ולפי דברינו הנ"ל היה לו להשו"ע לחלק ולאמר דלעני מותר ללות דגם זה הוא בכלל צדקה ואין צריך לפרוע אחר תחתיו דזה גופא הוא צדקה ואם יחזיר לו העני ההלואה יהיה מותר להלות עוד לעני וכן לעולם וכן מה שפסק השו"ע אח"כ דמשבא ליד גבאי אסור ללותו היה לו לחלק ולומר דלעני מותר להלות דגם זה הוא בכלל צדקה גופא [היינו אפילו להפוסקים דלשאר דבר מצוה אסור לשנות] ואולי דאף דמה"ת הלואה לעני הוא בכלל צדקה מ"מ בנדריים הלך אחר לשון בנ"א ולשון בני אדם בשם צדקה אין כונתם להלואה לעני רק למתנה גמורה וכענין שכתב מהרי"ק לענין פדיון שבויים דאין זה בכלל לשון צדקה [הובא בט"ז בסימן רנ"ו ועיין בנה"כ שם שמסכים למהרי"ק] אבל בעניינינו לענין מעשר שלא אמר בלשונו רק שיפריש מעשר לכאורה בודאי יכול להחזיר המעות להלות להתמוטטים ועניים כדרך סתם גמ"ח ובכלל צדקה הוא ואפילו את"ל להחמיר בזה עכ"פ בעניינינו שמכוין בעת תחלת קבלתו את המצוה זו בשביל זה דשרי:

(***) וכן משמע בתוספות תענית ט' ע"א וכן בספר אור זרוע דמה שאמרו שם עשר בשביל שתתעשר אינו קאי דוקא למעשר תבואה רק אפילו למעשר כספים וע"ז קאי סוגיית הגמרא שם דמתיר לנסות והנה בפ"ת שם ביו"ד הביא בשם איזו פוסקים שחולקין על השו"ע וסוברין דאף דאמת היא דצדקה וכ"ש מעשר מעשרת את האדם [וכדאיתא במדרש משלי פ"א על הפסוק יש מפזר ונוסף עוד א"ר אבהו אם ראית אדם מפזר מעותיו לצדקה הוי יודע שהוא מוסיף שנאמר יש מפזר ונוסף עוד] עכ"פ לנסות את הש"י בזה אסור ומה שהתירו לנסות היינו דוקא במעשר תבואה אבל לא במעשר כספים דהוא רק בכלל צדקה ונ"ל ראייה שהדין עם השו"ע דאם תאמר דוקא במעשר תבואה שמקיים בזה מ"ע מן התורה היינו מ"ע דמעשר א"כ היכי קאמר שם ר' יוחנן לינוקיה דר"ל זיל נסי והלא במעשר כספים אסור לנסות וא"ל דכונת ר"י הוא

על מעשר תבואה ואזיל לשיטתו ביבמות דף פ"ב דס"ל דבארץ מעשר תבואה הוא עתה מן התורה הלא הביא לזה ראייה מקרא דהביאו את המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת הנאמר במלאכי בימי תחלת בית שני וידוע דמלאכי זה עזרא והלא לרבנן דר' יוסי שם ביבמות תרומות ומעשרות אף בימי עזרא הוא מדרבנן משום שלא עלו אז כל ישראל וכמבואר ביו"ד בסימן של"א ואיך מותר במצוה זו לנסות את הש"י אחרי שאין מחייב בה עתה מן התורה לדידהו ודוחק לחלק לענין לאו דאורייתא בין דבר שחיובו מדרבנן במעשר עכ"פ ובין מעשר כספים אלא ודאי דטעם שהתיר הכתוב לנסות אינו מחמת שמקיים מצות מעשר תבואה רק מחמת שמחזיק בזה ידי הכהנים והלויים ויש טרף בבית ד' ועי"ז יהיה ביכולתם להתחזק בתורת ה' ולכן אמר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ד' אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי לכם ברכה וגו' שבזכות שניתנין טרף בזכות זה באה הברכה וכענין שאמר הגמרא בחולין אין נותנין מתנה לכהן ע"ה שנאמר לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה' ע"ש בגמרא וא"כ ה"נ לענין מעשר כספים בזמנינו שעיקרו ניתקן לכתחלה להחזיק ידי עמלי תורה וכדאיתא במדרש תנחומא פרשה ראה עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר עשר כדי שלא תתחסר רמז למפרשי ימים להפריש אחד מן עשרה לעמלי תורה גם בזה מותר לנסות הש"י. ונמצינו למדין מן המדרש הנ"ל שעיקרו ניתקן לכתחלה להחזיק ידי עמלי תורה ועיין מה שכתבתי בפנים בסוף הפרק:

****) הג"ה והמענות הם בעצם שלו ונ"מ לענין ירושה ולענין כמה דברים אלא שמשעבד את עצמו למצוה זו כל עוד שיש בכוחו להלות לעני בעת דחקו עד מעשר מנכסיו ומ"מ לא ברירא הדבר כ"כ דאף דלענין צדקה מקיים בזה המ"ע אפשר דלענין מעשר דהביא בתענית ט' בתוספות בשם הספרי מהא דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר ריבית [היינו ריבית של עו"ג] ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין ת"ל את כל לרבות ריבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו עכ"ל חמיר טפי דהוא דומיא דשאר מעשרות שאינו מיירי בתורת הלואה אך מדהתירו ליקח במעות מעשר ספרים להשאילם לאחרים אף דשם הוא נותן לו רק בתורת שאלה לבד ואח"כ יוחזר אליו משמע דשפיר דמי אך יש לדחות דשם עכ"פ הוא מפריש ע"ז לחלוטין אבל בענינינו שלבסוף יחזרו אליו ואל יורשיו אין לנו ראייה דיוצא בזה אבל מ"מ יש לנו ללמוד דאם מפריש המעות לחלוטין לשם גמ"ח דהיינו שהמעות לא יהיו בעצם שלו לבסוף דיוצא בזה ידי מעשר דלא גרע ממה דכתב הט"ז וש"ך וש"פ דיוכל ליקח מעות מעשר להכניס בו חתן לחופה או להיות בעל ברית ע"ש ואפילו אם נחמיר כמו שכתב החתם סופר [הובא בפ"ת ליו"ד סימן רמ"ט] דלמהרי"ל והרמ"א היכא דנהוג לכתחלה ג' פעמים להפריש המעשר לעניים שוב אין לעשות מהמעשר שום דבר מצוה הלא כתב שם דכשמתנה לכתחלה להתנהג באופן זה דשפיר דמי וה"נ בענינו ואפילו אם תרצה להחמיר שם בכל גווני ולומר דמעות מעשר הוא רק לעמים עכ"פ בענינינו דסתם גמ"ח הוא להחזיק ידי המתמוטטים דלדעת הרמב"ם והשו"ע הוא בכלל צדקה גמורה בודאי אין להחמיר בזה ואפשר דיש להקל בזה אפילו אם לא התנה לכתחלה להתנהג באופן זה ועיין בסימן רנ"ג ס"ט וצ"ע למעשה:

שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן רא אות ב

אם אפשר להפריש חלק ממעש"כ לגמ"ח וכמה והאם גם הוא מותר ללות תקופה זו.

ברור דמותר להפריש חלק לגמ"ח שהוא הגדול שבצדקה עיין יו"ד סי' רמ"ט ס"ו, וכ"כ הגה"צ ח"ח זי"ע בס' אהבת חסד פי"ח, איברא כדאי רק חלק ממנו לא יותר ממחצה כדי שיהי' לו שכיח מעות צדקה לחלק להנצרכים.

שו"ת שבט הלוי חלק י סימן קסה אות ז

בענין כספי צדקה, לצורך הדפסת ספרי קודש, לסייע לאדם על תפילין מהודרים, לצורך תזמורת לצורך נשואין.

הנה כספי צדקה סתם לא מעשר כספים פשוט דנתנים לעניים ושייך להם, ובענין כספי מעשר כידוע יש מחלוקת המהרי"ל ושאר פוסקים אם אפשר גם לשאר מצות שאין אדם מחויב בלא"ה, ומנהג להקל בזה אם אי אפשר להתקיים המצוה רק אם לוקחים בכסף מעשר כספים וגם אם לוקחים רק חצי מעשר כספים לצורך זה ושאר לעניים, זאת ההוראה דרך כלל, וישנם הרבה פרטים בספרי שבט הלוי ועוד.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות שותפים בקרקע סימן קסג סעיף א

כופין בני העיר זה את זה אפילו מעוט כופין את המרובים) (רבינו ירוחם נ"א ח"ו) לעשות חומה, דלתים ובריח לעיר; לבנות להם בית הכנסת; ולקנות ספר תורה נביאים וכתובים, כדי שיקרא בהם כל מי שירצה, מן הצבור. הגה: וה"ה לכל צרכי העיר עיין בא"ח סי' נ"ה דין שכירות חזן לבני העיר גם סי' נ"ג שם). וכופין בני העיר זה את זה להכניס אורחים ולחלק להם צדקה וליתן בתוך כ"ס של צדקה (מרדכי פ"ק דב"ב ותשובת מיימוני ספר קנין סימן נ"ט). וע"ל סימן ד' וסימן ו' בני העיר שיש להם דין עם יחיד אם יכולים לדונו, ואם נקראים מוחזקין. דין שכירות למנין, עיין בא"ח סוף סימן נ"ה. ועל הוצאות שהוציאו לבער מסור, כל הדרים בעיר חייבים ליתן לזה (הרא"ש בתשובה כלל ו' סי' כ"א כ"ו וכפול לקמן סי' שפ"ח). כל צרכי צבור שאינן יכולין להשוות עצמן, יש להושיב כל בעלי בתים הנותנים מס ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים, וילכו אחר הרוב. ואם המעוט ימאנו, הרוב יכולין לכופ אותן אפילו בדיני גוים, ולהוציא ממון על זה, והם צריכין לתת חלקם. והמסרב מלומר דעתו על פי החרם, בטלה דעתו ואזלין בתר רוב הנשארם האומרים דעתן (תשובת מוהר"ם ספר קנין סימן כ"ז והגהת מיי' פ"א דתפלה). ועיין בי"ד סימן רנ"ו אימת חייב ליתן לכ"ס של צדקה.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קיג

הנה בדבר אם רשאי לשלם שכר למוד הבנות בבי"ס שנקרא בית יעקב ממועות מעשר, ודאי יש חלוק בין בנים לבנות מדינא דללמוד מקרא הא חייב האב ללמד לבניו אף בשכר, וממילא הוא דבר שבחובה שאינו רשאי לשלם מהמעשר, אבל לבנות שאין חייב על האב ללמד להן תורה, הרי אין זה דבר שבחובה ואם יש צורך היה שייך להתיר ליתן מכסף המעשר. אבל במדינתנו כאן שמחוייבין מדינא דמלכותא ללמד בבתי ספר שלהם ובחסידי השי"ת על ישראל איכא הרשות ללמד בבתי ספר שתחת הנהלת ישראל כשרים ויראי ה' שנמצא שאם לא יתן בתו ללמוד בבי"ס כשר כהא דבית יעקב וכדומה להתחנך שם בדרך התורה והאמונה ושמירת המצות הרי יהיה מוכרח ליתן אותה לבי"ס של המדינה שהוא ח"ו ללא תורה וללא אמונה, שזה מחוייב גם לראות שתהיה בתו כשרה להאמין בה' ובתורתו ולקיים כל מצותיו אף בהוצאת ממון, וממילא הוא דבר שבחובה.

ועיין באו"ח סימן ש"ו סעיף י"ד שאם לא רצה האב להשתדל בהצלת בתו כשהוציאוה להוציאה מכלל ישראל כייפינן ליה, אלמא דעל האב איכא חוב ע"ז, ואף שבמ"ב בשער הציון כתב דנקט בתו משום סיפא דאי לא בעי כייפינן לו כי הוא גואלה וקרובה משמע שאינו מדין חוב על האב אלא מחיוב שעל כל אדם בעולם ורק משום שהוא קרוב מוטל עליו אותו החיוב עצמו בדין הקרוב קרוב קודם, שמדין זה היה מסתבר שיכול ליקח מכסף מעשר. אבל תמוה חדא דפשוט דאף שלר"ל איתא בנזיר דף כ"ט דליכא חוב

חינוך לבת, אין הלכה כן אלא כדהיה פשוט שם לגמ' דחייב גם בחינוך בתו עד דהקשה אלא לר"ל אפילו בתו, וכמפורש במתני' דיומא דף פ"ב שמחנכין תינוקות להתענות ביו"כ ומפורש בגמ' שהוא גם תינוקות בנות, ועוד אף לתירוץ זה אליבא דר"ל הוא רק בחינוך מצות אבל ללמדה להאמין בה' ובתורתו ולהשמר מאיסורין ודאי הוא מחוייב. ופשוט לע"ד שאף בשכר מחוייב בין לבן ובין לבת. ונמצא שהוא ג"כ דבר שבחובה שאינו רשאי ליקח ממעות מעשר וצ"ע לשון שעה"צ. אבל למעשה מה שראוי לפי פרנסתו לשלם זה אינו רשאי ליקח מכסף מעשר ואם מבקשים יותר יכול ליקח המותר מכסף המעשר וזהו גם בשכר למוד דבנים .

ולפי חשבון מעשר שלו ניכר שהוא מרויח פחות מכדי הוצאתו שמדינא פטור כי פרנסת עצמו קודם לכל אדם כדאיתא ברמ"א יו"ד סימן רנ"א סעיף ג' והוא למעלה יתירא ומדת חסידות ליתן המעשר לצדקה ולדחוק בהוצאת בני ביתו ודאי אין להחמיר בזה. ידידו המברכו בכוח"ט בזכות המעשר, משה פיינשטיין.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן א פרק ה

אם אפשר לפרוע מסים מכסף מעשר ואם יכול להוציאו עבור החזקת בניו הקטנים, ועוד מדין עשיית דבר מצוה מכסף המעשר.

(יב) והנה בהיות שאותיות מחכימות חזרתי לעיין בגוף הספר ראשון לציון ולראות הדברים שמביא בשמו הברכ"י, וראיתי שהמהר"ח בן עטר ז"ל תקיף הוא בדעתו בזה שיכול לזקוף גם פרנסת בניו הקטנים היתירים משש ע"ח המעשר, ולפי שמשלימות דבריו יש ללמוד כמה דברים לכן אעתיק את לשונו בזה, וז"ל: דברי הרב ז"ל (הט"ז) תמוהים בעיני ביותר דהא דהיא דהזן בניו וכו' מוקמי לה רש"י והר"ן והביאו הב"י בסי' רנ"א וז"ל הנותן לבניו ולבנותיו הגדולים שאין חייב במזונותיהם כלומר שהם יותר על שש שנים דאלו פחותים מבן ו' חייב הוא במזונותיהם כדאיתא בס"פ אף על פי ד' ס"ה, ואמרינן בפ' נערה שנתפתתה ד' נ' עושה צדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו הקטנים כלומר היתירים על שש שאין חייב במזונותיהם וכשהוא זנם צדקה תחשב לו וכן פי' רש"י עכ"ל, הרי בפ' דכן הוא האמת דיוצא אדם כל יציאותיו לזון בניו הקטנים שהם יתר על שש מהצדקה הרי דהיא דעושה צדקה בכ"ע = בכל עת = מיירי שתהיה צדקה ממש שיעשנה ממעשר הצדקה ובאמת כי הא לא מיקרי פורע חובותיו מהצדקה דלא מחייב לזונם אלא דוקא עד ו' שנים ולא יותר וכדאי' התם בפרק אף על פי בסופו דרש רבי עולא רבה אעפ"י דאין חייב לזון בניו הקטנים קטני קטנים חיים לזונם ע"כ, הרי דלא מחייב מדינא אלא בתורת צדקה, וכיון שכן פשיטא דמצי להוציא מעשר צדקה שלו לבניו להושיבם ללמוד תורה וכמו שפסק מרן יו"ד סי' רנ"א ס"ג יע"ש עכ"ל הראשל"צ.

הרי הוראה ברורה ותקיפה יוצאת בזה מפיו של הגה"ח המהר"ח בן עטר ז"ל דכשזן את בניו ובנותיו היתירים על שש ממעשר הצדקה לא מיקרי זה כפורע חובותיו מהצדקה כי לא מחייב לזונם מדינא אלא

בתורת צדקה, ולא עוד אלא שיכול גם שפיר להוציא מהצדקה אפילו כל יציאותיו הדרושות לו למזונות בניו הקטנים היתירים על שש.

ועוד זאת נשמע הוראה מפיו של המוהר"ח בן עטר ז"ל דס"ל שיכול גם להוציא מעשר צדקה שלו עבור הושבת בניו היתירים על שש ללמוד תורה, וכן ממילא ה"ה נמי עבור בנותיו בכדי להנהיגם בדרך ישרה, בהיות וגם דבר זה הוא בכלל צדקה כדאיתא ביו"ד שם בסי' רנ"א סעי' ג'.

(יג) אך יש לדון דאולי כוונת המהר"ח בן עטר ז"ל בזה שכותב שיכול להוציא עבור הושבת בניו ללמוד תורה הוא רק עבור מה שזן אותם במשך הזמן שלומדים כדי שיוכלו ללמוד בשלוח מבלי דאגת פרנסה, שעל כזה המדובר ביו"ד שם, ע"ש בבאה"ג סק"ג. וכך מפורש ברמב"ם בפ"י ממתנות עניים הט"ז ע"ש, אבל בעד עצם התשלום עבור הלימוד עמם אולי גם הוא מודה שאינו יכול לשלם ממעות מעשר, בהיות ומחויב ללמד תורה וכופין אותו על כך כנפסק ביו"ד סי' רמ"ה סעי' ד'.

אולם אפילו אם כך הוא. הרי החיוב לשכור לו בשכר הוא רק עד שיקרא תורה שבכתב כולה, אבל אינו חייב ללמדו בשכר משנה וגמ', ורק אם אפשר לו מצוה לאגמוריה משנה וגמ' הלכות ואגדות כנפסק ביו"ד שם בסעי' ו', וא"כ רק על הלימוד של תורה שבכתב אינו יכול לשלם עבור בנו מכסף מעשר אבל על הלימוד של תורה שבע"פ יכול שפיר לשלם מכסף מעשר.

ועוד זאת. דמפשטות דברי המהר"ח בן עטר ז"ל משמע דס"ל דיכול לשלם מזה גם עבור עצם הושבתם ללמוד תורה.

(יד) ומצינו שדן בזה גם בשו"ת באר שבע שם אם רשאי להוציא ממעות מעשר ללימוד בניו ובנותיו, והעלה דאין לימוד הבנים דומה למזונות ואינו רשאי להוציא ממעות מעשר בלימוד בניו כל זמן שהוא חייב לשכור מלמד לבנו ללמדו דהיינו עד שיקרא תורה שבכתב כולה, ולדעת הרמ"ה עד שילמוד ג"כ משנה וגמרא הלכות ואגדות אם אפשר ליה דלא דחיקא ליה שעתא. ועוד טעם כותב שם הבאר שבע שלכן אין להוציא המעשר ללימוד בניו ובנותיו, משום דכפי הנראה מדברי הפוסקים יש למעשר דין מעשר עני ושייך לעניים דוקא ולכן אינו רשאי להוציא המעשר לשום דבר מצוה לא בלימוד בניו ובנותיו ולא לקנות ספרים כדין מעשר עני עיין שם.

אלא דאי משום הטעם השני, הרי ביארנו כמ"פ דאדרבא יש הוכחה על להיפך מזה דבסתמא אין מע"כ דומה למעשר עני ושעכ"פ יכול להתנות מתחילת התחייבותו להפריש מע"כ שיוכל לשלם מהמעות מעשר לכל דבר מצוה שהיא.

והבאר שבע בעצמו חשב כנראה לבסוף לסתור דבריו בזה דהביא שמצא בתשובות מהר"מ שהשיב שכל מצוה שתבוא לידו כגון להיות בעל ברית או להכניס חתן לחופה וכיוצא בהן וכן לקנות ספרים וכו' אם לא

היה יכולת בידו ולא היה עושה אותה מצוה יכול לקנות מן המעשר כיעו"ש.

ועוד זאת נראה דעכ"פ היכא שהמלמד עני יהא מותר לו לשלם שכרו ממעשר כספים דאז יצא לו מזה רק טובת הנאה שהותר לו.

(טו) ומנימוק היתר זה שבסוף דברינו בהיכא שהמלמד עני, ראיתי בשו"ת משיב דברים חיו"ד סי' קל"ז שבנה יסוד מזה להתיר בגוונא דא אפי' לפי טעם האיסור מהנימוק הא' מפני שמחויב בזה, והיינו לפי מה דפסקין דאסור ליטול שכר לימוד תורה שבע"פ וכו' המחבר יו"ד בסי' רמ"ו סעי' ה' דמה שנהגו האידנא ללמד הכל בשכר היינו משום דאין לו ממה להתפרנס וא"כ לפי"ז הרי אזיל המעות לצדקה, ואף על גב דהוא נהנה בזה שלומד בנו אפשר הוי זה כמו טובת הנאה דמותר עיין שם.

ועוד כותב שם דלהחזיק בנו בישיבה ודאי שאינו מחויב ולא נקרא זה דבר שבחובה רק מצות החזקת בני תורה ובדאי יכול ליתן ממעות מעשר עיין שם.

הן אמת דראיתי בשו"ת טוטו"ד להגר"ש קלוגער ז"ל במהדו"ג ח"ב סי' צ"ו שהשיב לאסור לשלם שכר מלמד לבנו ממעות מעשר אפי' היכא שהמלמד עני, משום דאפ"ה אין ליתן לו רק כשיעור שנותן לשאר עניי עיר, וגם סו"ס משתרשי ליה ונהנה ממעות מעשר עני דעי"כ נפטר מתשלומי שכר לימוד עיין שם.

אבל לפענ"ד אין בנימוקיו בכדי לאסור. דבנוגע לנימוק הא' הרי דעת הרבה והרבה פוסקים דאין לדמות מעשר כספים לדין צדקה לעניים, וכדכבר הזכרנו מזה כמה פעמים. ובנוגע לנימוק הב' אנו רואים שהגרש"ק ז"ל לא נחית כלל לטעם הנוסף שיש בזה שהוא מפני שהרי אסור ליטול שכר עבור לימוד תורה שבע"פ, וכנ"ז במשיב דברים.

ועיין בשו"ת דברי מלכאל ח"ה סי' קט"ו שמזכיר בתוך דבריו מדבר זה שיש אנשים שמשלמים שכר לימוד בניהם ממעות מעשר ע"ש.

וכמו"כ יעוין בספר בית דינו של שלמה חיו"ד סי' א' שמביא בשם השל"ה שהתיר לשלם מכסף מעשר עבור לשכור מלמד לבן קרובו עשיר שילמדהו תורה כשאין האב רוצה ליתן, ולומד מזה דכ"ש להשכיר מלמד לבני עניים דפשוט דרשאי ליתן מן המעשר עיין שם.

(טז) והפריז ביותר על המדה בזה בערוה"ש בסי' רמ"ט סעי' י', שכותב לפסקו דמי שלוקח חתן ת"ח כדי שילמוד אין ביכלתו לחשוב זה על מעות מעשר אף שמשלם לאחר בעדו שילמוד עמו ע"ש, וזה אינו, וכבר הבאנו בפ"ד בשם הח"ס חיו"ד סי' רל"א שהתיר אפילו לפרנס בנו וכלתו ו' שנים על שלחן חותנו [שכדי שילמוד הבן אצל חותנו הרב] ממעות מעשר בכשיחשוב בדעתו בשעת התחייבותו שיתן זה ממעות מעשר, וכן הבאנו מ"ש בזה גם המהר"ם שיק, והארכנו בבירורים של דברים, וכן הוכחנו גם זאת דהא בלי התחייבות בשטר ורק מתוך רצון טוב יכול לפרנסם מכסף מעשר אפילו כשלא חשב כלל מתחילה

בשעת החלטתו על כך כיעו"ש.

וכמו"כ יעוין בספר שו"ת משיב דברים שם שכותב בסוף דברי תשובתו ששוב מצא בס' דרך משה שחיבר בעל ס' הגן שמביא המג"א שכתב שם בד' י"ח שהוא ליום י"ח, שיכול ליתן ממעות מעשר עבור לימוד בניו שאינן סמוכין על שלחנו עיין שם.

ועל כן נסיים דברינו על זה כלשונו של המשיב דברים שם: ורשמתי כאן כי יש לסמוך על ס' הנ"ל שחיבר גאון קדמון.

ולפי דברינו האמורים למעלה יש לסמוך להתיר למי שהשעה דחוקה לו לשלם עבור לימוד בניו מכסף מעשר גם בקטנים וגם בגדולים בין שסמוכים על שלחנו ובין שאינן סמוכין על שלחנו, ובפרט כשהמלמד הוא עני. ולפלא על ספר אהבת חסד ח"ב פי"ט שסתם לפסוק דלשלם ממעות מעשר שכר לימוד לבניו אסור לכו"ע דזה הוי מצוה שמחויב בעצמו ללמד לבניו או לשכור להם מלמד ואין לפרוע חובו ממעות מעשר ע"ש, דהא ראו ראינו דישנם שמתירים וגם יש בזה חילוקי אופנים וחילוקים בהבדלי הגיל ובאופן שכן ישנם כמה דרכי היתר להתיר לשלם שכר לימוד ממעות מעשר.

חפץ חיים - אהבת חסד חלק ב פרק יט אות ב

ולשלם ממעות מעשר שכר לימוד לבניו אסור לכו"ע דזה הוי מצוה שמחויב בעצמו ללמד לבניו או לשכור להם מלמד ואין לפרוע חובו ממעות מעשר אבל לבני עניים אחרים מותר ומצוה רבה איכא בזה:

שו"ת שבט הלוי חלק ה סימן קלג סוף אות ב

ומ"מ מה שאינו נוגע למזונות אלא שכר מלומדת לבנים אף על גב שהם כבר בגדר תורה שבע"פ, וע"פ המבואר בשו"ע יו"ד סי' רמ"ו ס"ו דאינו חייב מעיקר הדין רק בתורה שבכתב, מכ"מ כיון דמצוה דילי' הוא מטעם ולמדתם את בניכם, ובלא דחיקא לי' שעתא חייב גם בשכר, ע"כ ודאי הדברים נוטים שלא ישלם זה מכספי צדקה, עכ"פ בלא דחיקא לי' שעתא, וכן מצאתי מבואר להדיא בתשובת באר שבע סי' מ"א, מיהו במחזיק חתן על שולחנו ומשלם עבורו בלמוד יתכן שמותר לשלם ממעשר כספים ועכ"פ אין פשיטות להיפך וזה דלא כס' עה"ש סו"ס י' שרצה להחמיר בזה.

שולחן ערוך הרב יורה דעה הלכות תלמוד תורה פרק א ה"ז

ולא שכר לימוד לבדו מוטל על האב אלא כל הוצאות הלימוד כגון לשכור מזונות לבנו ההולך ללמוד לפני רב שבעיר אחרת ולהספיק לו כל צרכיו שם ואף על פי שאין בית דין כופין על זה כמו על שכר לימוד מכל מקום מצוה גדולה היא ומכלל מצות עשה של ולמדתם אותם את בניכם היא.

ולפיכך אפילו האב עדיין לא למד תורה וצריך ללמוד לעצמו ואם יטרח במזונות וסיפוק צרכי לימוד בנו לא

יוכל ללמוד לעצמו אם בנו הוא נבון ומשכיל מה שילמוד יותר מן האב הרי לימוד בנו קודם ללימודו כי מאחר שבלימוד בנו גם הוא מקיים מצוה של תורה כמו בלימוד לעצמו והרי בנו נבון ומשכיל יותר בלימודו.

ואף על פי כן לא יבטל הוא לגמרי מתלמוד תורה אלא יקבע לו עתים כפי יכלתו ואף על פי שאין העתים מספיקים לקיים מצות עשה של תלמוד תורה כהלכתה שהיא לימוד וידיעת כל התורה.

משא"כ כשיספיק מזונות לאיש אחר נבון ומשכיל יותר ממנו אינו נפטר בזה כלל מקיום מצות עשה של תלמוד תורה כהלכתה אם יכול לקיימה בעצמו אילו לא היה טורח במזונות וצרכי האיש ההוא שאינו בנו.

ואם בנו אינו נבון ומשכיל יותר ממנו הרי לימוד לעצמו קודם ללימוד בנו ואף על פי ששתיהן מצות עשה מצוה שבנפשו קודמת.

ואם בנו נבון ומשכיל יותר ויש לו אשה ובנים מצוה על אביו לפרנסן אם אפשר לו כדי שלא יהיו רחיים בצוארו ויעסוק בתורה ואפילו אינו עשיר כל כך שיתחייב בפרנסתו מדין צדקה.

ואף על פי כן תחשב לו לצדקה לענין שיכול להוציא כל הוצאות לימוד בניו הגדולים ממעות מעשר שלו או החומש אם אין ידו משגת משא"כ בשכר הלימוד (ל)עצמו כמו שיתבאר בהלכות צדקה.

אך מי שאינו מחשב הוצאה זו במעשר או בחומש שלו הרי זה זריז ונשכר כמו שאמרו חכמים כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ועד יום הכפורים מה שעתיד להשתכר בשנה זו שיהא ניזון משם קצוב לו כך וכך ישתכר בשנה זו ויש לו ליזהר מלעשות יציאה מרובה שלא יוסיפו לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו חוץ מהוצאות שבתות וימים טובים והוצאות בניו לתלמוד תורה שאם הוסיף מוסיפין לו וממציאין לו שכר לשעה או לאחר שעה:

באורח צדקה פרק יא עמוד קסב

מלמד פרטי

מא. השוכר מלמד פרטי לבנו, בנוסף על הלימודים הקבועים, רשאי לשלם לו מכספי מעשר^{סה}.

סה הגרי"ש אלישיב שליט"א. הו"ד בספר אמרי צדקה (אנגלית), והוסיף, שאם עושה כן כדי לשמור על רמתו הלימודית, אסור לשלמו ממע"כ, אך אם עושה כן כדי לקדמו מעל לרמה של הכיתה רשאי לשלמו ממע"כ. ועי' בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' ה' שכתב, שמאחר שהמלמד

רמ"א יורה דעה הלכות צדקה סימן רמט סעיף א

ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה, כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה, רק יתנו לעניים.
(מהרי"ל הל' ראש השנה).

To see all the various Shittos what can you use Maaser money for [click here](#)

שו"ת שבט הלוי חלק יא סימן רכח

הנה לענין עצם חיוב הפרשת מעשר כספים, הלא איכא ג' דעות בין הפוסקים, דחלק מהם סוברים דהוא מה"ת ממש, והמקור מתוס' תענית ט' ע"א, וכזה כ' בס' ראשון לציון לבעל אוה"ח הקדוש וברש"ש ועוד, ודעת הב"ח יו"ד סי' של"א שאינו אפילו מדרבנן אלא הנהגה טובה, וכן מבואר בתשובת מהר"ם מרוטנבורג סי' ע"ד, וע"ע בפת"ש סי' של"א שם, - אבל העיקר כדעת הט"ז וכמשמעות הפוסקים יו"ד סי' רמ"ט שהוא מדרבנן, ומה שלא נהגו כן כמה מדינות ודורות דעתם הי' שמעיקרא מתקני התקנה התנו לדור עני ואין עוזר, והסתפקו בשלישית השקל כמבואר בירושלמי ובפוסקים, ונתפשט מזה שגם הרבה בעלי יכולת לא אחזו במצוה זאת, אבל ישראל קדושים מחבבים מצוה זאת, ועיין יו"ד סי' רמ"ט ס"א וס"ב.

ביאור הגר"א יורה דעה סימן רמט

וא' מעשרה כו'. ספרי הביאו תוס' דתענית ט' א' ד"ה עשר תעשר הכי איתא בספרי עשר כו': (ליקוט) וא' מעשרה כו'. בירושלמי אתמר שמעשר עני נהג אפי' בכספים ויליף ממ"ש כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך. מרדכי פ"ק דב"ב (ע"כ):

שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רנג סעיף א

מי שיש לו מזון שתי סעודות, א לא יטול מהתמחוי. מזון י"ד סעודות, לא יטול מהקופה. ואם יש לו ר' זוז ואינו נושא ונותן בהם, או שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם, לא יטול צדקה. ואם יש לו ר' זוז חסר דינר ואינו נושא ונותן בהם, אפילו נותנים לו אלף זוז בבת אחת, הרי זה יטול.

דרך אמונה הלכות מתנות עניים פרק ט הלכה יג ס"ק פא

היו לו מאתים זוז. י"א דמה"ת יכול ליטול כל שחסר לו ואפי' בשביל אחר כמה שנים אבל חכמים תקנו שאם יש לו מאתים זוז לא יטול ששיערו חכמים שזה מספיק לאיש אחד לפרנסתו וכסותו לשנה א' ובשביל שנה הבאה אין יכול ליטול בשנה זו שיש לו ואם יש לו אשה ובנים אם אין לו לכל א' מהנפשות מאתים זוז מותר להם ליטול לשו"פ למי שאין לו מספיק עבורו אבל הוא לא יטול עבורם אבל צדקה גם הוא יכול ליטול עבורם (קכט) וכ"ז בזמנם אבל בזה"ז יכול ליטול גם לשו"פ עד כדי שיהא לו קרן כדי שיתפרנס מהריוח ולענין צדקה כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריוח:

דרך אמונה - ציון ההלכה הלכות מתנות עניים פרק ט ס"ק (קכט)

(קכט) יו"ד סי' רנ"ג ס"ב וכ"כ בחוברת ה' תרו"מ שהדפיס ר"ז שפירא ז"ל ע"פ מרן שכל מי שאינו מסודר בפרנסתו שיש בה כדי מחייתו נקרא עני ויכול ליטול מעשר עני:

חפץ חיים - אהבת חסד חלק ב - הערות פרק יח

(***) וכן משמע בתוספות תענית ט' ע"א וכן בספר אור זרוע דמה שאמרו שם עשר בשביל שתתעשר אינו קאי דוקא למעשר תבואה רק אפילו למעשר כספים וע"ז קאי סוגיית הגמרא שם דמתיר לנסות והנה בפ"ת שם ביו"ד הביא בשם איזו פוסקים שחולקין על השו"ע וסוברין דאף דאמת היא דצדקה וכ"ש מעשר מעשרת את האדם [וכדאיתא במדרש משלי פ"א על הפסוק יש מפזר ונוסף עוד א"ר אבהו אם ראית אדם מפזר מעותיו לצדקה הוי יודע שהוא מוסיף שנאמר יש מפזר ונוסף עוד] עכ"פ לנסות את הש"י בזה אסור ומה שהתירו לנסות היינו דוקא במעשר תבואה אבל לא במעשר כספים דהוא רק בכלל צדקה ונ"ל ראה שהדין עם השו"ע דאם תאמר דוקא במעשר תבואה שמקיים בזה מ"ע מן התורה היינו מ"ע דמעשר א"כ היכי קאמר שם ר' יוחנן לינוקיה דר"ל זיל נסי והלא במעשר כספים אסור לנסות וא"ל דכונת ר"י הוא על מעשר תבואה ואזיל לשיטתו ביבמות דף פ"ב דס"ל דבארץ מעשר תבואה הוא עתה מן התורה הלא הביא לזה ראה מקרא דהביאו את המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת הנאמר במלאכי בימי תחלת בית שני וידוע דמלאכי זה עזרא והלא לרבנן דר' יוסי שם ביבמות תרומות ומעשרות אף בימי עזרא הוא מדרבנן משום שלא עלו אז כל ישראל וכמבואר ביו"ד בסימן של"א ואיך מותר במצוה זו לנסות את הש"י אחרי שאין מחייב בה עתה מן התורה לדידהו ודוחק לחלק לענין לאו דאורייתא בין דבר שחיובו מדרבנן במעשר עכ"פ ובין מעשר כספים אלא ודאי דטעם שהתיר הכתוב לנסות אינו מחמת שמקיים מצות מעשר תבואה רק מחמת שמחזיק בזה ידי הכהנים והלויים ויש טרף בבית ד' ועי"ז יהיה ביכולתם להתחזק בתורת ה' ולכן אמר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ד' אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי לכם ברכה וגו' שבזכות שניתנין טרף בזכות זה באה הברכה וכענין שאמר הגמרא בחולין אין נותנין מתנה לכהן ע"ה שנאמר לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה' ע"ש בגמרא וא"כ ה"נ לענין מעשר כספים בזמנינו שעיקרו ניתקן לכתחלה להחזיק ידי עמלי תורה וכדאיתא במדרש תנחומא פרשה ראה עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר עשר כדי שלא תתחסר רמז למפרשי ימים להפריש אחד מן עשרה לעמלי תורה גם בזה מותר לנסות הש"י. ונמצינו למדין מן המדרש הנ"ל שעיקרו ניתקן לכתחלה להחזיק ידי עמלי תורה ועיין מה שכתבתי בפנים בסוף הפרק:

שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רמח סעיף א

כל אדם חייב ליתן צדקה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן רמט סעיף א-ב

שיעור נתינתה, אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים. ואם אין ידו משגת כל כך, יתן עד חומש נכסיו, מצוה מן המובחר ואחד מעשרה, מדה בינונית; פחות מכאן, עין רעה. וחומש זה שאמרו, שנה ראשונה מהקרון, מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה. הגה: ואל יבזבז אדם יותר מחומש, שלא יצטרך לבריות.

לעולם לא ימנע אדם עצמו פחות משלישית השקל לשנה, ואם נתן פחות מזה, לא קיים מצות צדקה.

שו"ת מנחת יצחק חלק ו סימן קא

בענין מעשר כספים ב"ה, יום ה' ג' סיון מ"ז למנב"י תשל"א לפ"ק ירושלים עיה"ק תובב"א. לשואל אחד. קבלתי את מכתבו עם בקשתו לברר ב' שאלות בענין מעשר כספים, ואתחיל במה דסיים. ז"ל החיוב של מעשר חל רק על מי שיש לו פרנסת עצמו. אם נקבע לפרנסת עצמו הסכום של חמש מאות לירות לדוגמא אז מי שמרויח חמש מאות ועשר לירות לשנה חייב להפריש חמישים ואחת לירות ונשאר לו ארבע מאות חמישים ותשע לירות, האם מותר לו לקחת ממה שהפריש ארבעים ואחת לירות כדי להגיע לפרנסת עצמו ולתת העודף של עשר לירות לעניים עכ"ד.

הנה לענ"ד מותר לו לקחת ממה שהפריש כדי להגיע לפרנסת עצמו, כי כן מוכח להדיא בת' תשב"ץ (ח"ב סי' קל"א) וז"ל: ומכאן ולהבא במה שהוא מרויח חייב לצמצם החשבון ולהפרישו וליתן אותו לעניים ואם יש לו בנים והוא מפרנס הן קודמין לזה דקיי"ל (ספרי פ' ראה פסקא קט"ז) עניין ועניי עירך עניין קודמין וע"ז אמרו בפ' נערה שנתפתתה (נ' ע"א) אשרי שומרי משפט עושי צדקה בכל עת וכו' זה הזן בניו ובנותיו קטנים, ואפילו אין לו בנים והוא צריך למזונותיו להתפרנס ממעשה ידיו הוא קודם לכל אדם, וכמו שאמרו בפ' איזהו נשך (ס"ב ע"א) חייך קודמין לחיי חבריך, ואמרו בפ' בתרא דהוריות (י"ג ע"א) היו הוא ואביו ורבו בבית האסורים הוא קודם וכו', ובפ' אלו מציאות (ל"ג ע"א) אמרו אבידתו ואבדתו אביו אבדתו קודמת, ואמרינן בגמ' (שם) מנא הני מילי אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא אפס כי לא יהי' בך אביון שלך קודם מכל אדם עכ"ל.

ולכאורה ראי' מזה לדברי הגה"ק בעל האו"ח ז"ל, דס"ל דיכול להוציא מעות מעשר למזון בניו ובנותיו שהם יתר על בני שש, דאינו חייב לזונם, דצדקה מעליא הוא, והביאו בברכי יוסף (יו"ד סי' רמ"ט אות ח"י), וזה דלא כהטו"ז שם ותשו' חו"י בהשמטות, ועוד יותר יש להוכיח מדברי התשב"ץ דאף בפחותים מבני שש, יכול להוציא ממעות מעשר, וכמו לפרנסת עצמו, דהוא קודם לכל אדם, ומדוע יגרע בנותיו הקטנים, אבל כד מעיין שפיר אין כאן מחלוקת, דודאי לא פליגו הטו"ז ודעימי' על ההלכה הפסוקה המבואר בטור /יו"ד/ (סי' רנ"א) והובא להלכה ברמ"א שם (סעי' ג'), דפרנסת עצמו קודמת לכל אדם, ואינו חייב לתת צדקה עד שיהי' לו פרנסתו, ואח"כ יקדים פרנסת אביו ואמו אם הם עניים, והם קודמים לפרנסת בניו, ואח"כ בניו וכו' עיין שם, וא"כ עכ"ח צ"ל דהטו"ז ודעימי' מיירו, דאף בלתי הדמי מעשר, יש

לו לפרנס עצמו וכל בני ביתו, דאז לא יוכל לנכות הוצאתם מדמי מעשר, אבל אם אין לו כדי הוצאתם בלתי הדמי מעשר המה קודמין וכדברי התשב"ץ.

והנה מדברי התשב"ץ הנ"ל משמע דאף בכה"ג דצריך להוציא דמי מעשר להוצאות בני ביתו, מ"מ יש להפריש מעשר, ואח"כ יקח מהם להוצאות בני ביתו, וכן ראיתי בברכי יוסף דכתב שם (אות ג') על החו"י (סי' רכ"ד), שכתב, דאי הוי מדרבנן לא היו מקילין כ"כ, וגם בתנחומא אמרו רמז לפרגמוטטין וכו', נראה דטעם הדבר משום שאמרו ז"ל הזן בניו ובנותיו צדקה וכיוצא, וא"כ על הרוב חצי הוצאת האדם ויותר עם בניו וגידולן ולימודן וטיפולן ועם עניים קרוביו לכן לא דקדקו בזה הראשונים, והוא הדבר שאמרו רמז לפרגמוטטין משום דלשאר אינשי פועלים ואומנים ששכר מלאכתן וכו' דודאי עם בניו וקרוביו וכיוצא מוציא יותר ויותר ממעשר וכו' עכ"ל, אבל שוב (באות ח"י) חזר על משנתו, וכתב דאע"ג דיש פנים הנראים לזה לפי דעת מהר"ח נ' עטר ז"ל (בעל האוהחה"ק), מ"מ משתי טענות אחרות לאו שפיר עבדי, חדא דהן לו יהא כדבריהם דבזה מוציאין טפי ממעשר, מ"מ יש מצוה וסוד להפרשת המעשר וכל שבידו להפרישו ואח"כ להוציאו בזה וכו', ותו דכתבו הפוסקים וכו', והכא בזן בניו ואביזריהו הוא כבר מוכרח לעשות, אי לצד אהבתו וכרחם אב, ואי מצד אם הבנים וכו', ואי מצד שיחת הבריות וכו', והגם דלפי מה שכתבנו בעת שמקבל להפריש מעשר כספים יכול לפרש שיחותיו להתנהג בו כרצונו ומינה לזון ממנו בניו וכו' מ"מ אי לא דחיקא לי' שעתא לא נכון לעשות כן עכ"ל, פירוש לדבריו דאף שכתב דלו יהי כדבריהם דבזה מוציאין טפי ממעשר, עכ"ח הכוונה דמ"מ גם בלא המעשר יש כדי פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, דאל"כ ל"ה צריכים לבוא דוקא אליבא דאוה"ח הק', דאם אין לו יותר מכדי פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, לכ"ע המה קודמין לעניים אחרים כנ"ל, ובזה ל"ש ג"כ מש"כ דעושה משום אהבת בניו וכו', דאין הכי נמי ומ"מ המה קודמין כנ"ל, וגם אין לך דחיקא שעתא יותר מזה דמסיק הברכ"י כנ"ל.

ומה דאתאן לן מדבריו הנ"ל, דאף בכה"ג דכל המעשר מוציא לצרכי פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, מ"מ יש להפריש קודם ואח"כ להוציאו לפרנסתם כנ"ל, וזה כדברי התשב"ץ הנ"ל, אמנם אם אין לו אלא כדי פרנסתו, הנה מלשון הטור והרמ"א (בסי' רנ"א) הנ"ל, שכתבו דאינו חייב לתת צדקה עד שיהי' לו פרנסתו כנזכר, נראה דאין כאן גם צורך להפרשה, אבל מדברי התשב"ץ הנ"ל משמע לכאורה שגם פרנסת עצמו נחשב לצדקה כנ"ל, כמו שהביא מקרא דאפס כי לא יהי' בך אביון וכו' כנזכר, לפי"ז גם אז יש ענין להפרשה.

אמנם זה ודאי דאף אם מרויח קצת יותר מכדי פרנסתו ומפריש מעשר, יש לו מקודם להשלים פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, והמותר יתן לצדקת אחרים כדמוכח מכל הנ"ל.

צדקה

פרק ה
הפרשת מעשר כספים

ומשפט

קבו

משמע בשו"ת חת"ס (יר"ד סימן רלא) ושו"ת אמרי יושר (ח"ב סימן קלו) ובשו"ת חשב האפור (ח"ג סימן לג), ועי' ספר מעשר כספים (פי"א ענף א אות ד). ומכל מקום פשוט שאם התנה בפירוש שאינו עושה ע"ד נדר, אפילו נהג כן כמה פעמים אינו נעשה נדר, כמ"ש להלן. וכן פשוט שהתרה מועלת אפילו כשנעשה נדר (ואפילו למ"ש האחרונים שאין מתירין נדרי צדקה [כמ"ש בפרק ד הערה יט], אפשר שלא אמרו כן אלא בנדר צדקה שכבר חל), וכ"כ בברכי יוסף (סימן רמט) בשם הרשב"ץ (ח"ב סימן קלא), וכ"כ בפשיטות בשו"ת תשובה מאהבה (חלק א סימן פו) אפילו בנדר בפירוש לעשר, ועיין שם מה שכתב בענין דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור. ועי' פרק ד (הערה כא) שבמנהג אפשר שמועיל התרת נדרים שבערב ראש השנה.

ועל פי דברי האחרונים שענין מעשר כספים אינו אלא מדין צדקה, היה נראה לענ"ד שאם אין ידו משגת לכדי פרנסתו, דבכה"ג קיי"ל שפטור מן הצדקה, כמ"ש בפרק א (סעיף ו), ה"ה שפטור ממעשר כספים (משא"כ לדעת האומרים דילפינן ממעשר עני, הרי אפילו עני שבישראל חייב במעשר עני), מיהו היינו דוקא בסתם, אבל בנודר בפירוש לתת מעשר כספים, נראה פשוט שחייב לתת אפילו אין לו כדי פרנסתו, כדין כל נדר צדקה שחייב לשלם, כל שיש לו ממה לשלם, וכמ"ש בפרק ד (סעיף יב ועי' פרק ד (סעיף כד) אם חל דין נדר בנודר לתת מעשר מן הריוח), וכן משמע מדברי החת"ס בתשובה (ח"מ סימן קז) שכתב דיעקב אבינו נדר לעשר מכל אשר יתן לו ה' אפילו אין בו רק כדי להחיות נפשו. ובזה אפשר ליישב מ"ש בשו"ת תשובה מאהבה הנ"ל שהביא כמה תשובות שדנו בענין נדר להפריש מעשר אם הנדר חל מדין דבר שלא בא לעולם (עי' פרק ד סעיף כא), ואם מצות מעשר כספים חיוב גמור הוא למה לי נודר, ולפי מ"ש אפשר לתרץ, שתשובות הנ"ל דנו במי שמטה ידו, ואילו לא היה נודר בפירוש היה פטור מלעשר, אבל מחמת נדרו אינו מועיל לפטרו משום כך. ועי' בשו"ע

או"ח (סימן תקסה סעיף ב) שכן משמע קצת לענין תעניות, שאם מחמת מנהג נהג להתענות, אם הוא אנוס פטור מלהתענות עוד, ואם מחמת נדר חייב להתענות, עיי"ש. אלא שבתשב"ץ (ח"ב סימן קלא) משמע שאפילו בנדר לתת מעשר, אינו צריך לתת לאחרים, אם אין לו כדי פרנסתו. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן קא) מדייק מדברי התשב"ץ שאף כשאין לו כדי פרנסתו צריך להפריש מעשר, אלא שיכול ליקח המעשר להוצאות בני ביתו, ואילו מדברי הטור והרמ"א מדייק שאף אינו חייב להפריש כלל. אמנם לפי מה שחילקתי לעיל אפשר שאף התשב"ץ לא קאמר שחייב להפריש כשאין לו כדי פרנסתו, כי אם בנודר לתת מעשר ויש עליו חוב לקיים נדרו ולהפריש, ואח"כ יכול ליקח המעשר להוצאות בני ביתו שהם קודמין, אבל כשלא נדר, רק מכח חיוב או מנהג מעשר, אינו חייב להפריש כלל, ואין כאן מחלוקת.

ונלענ"ד עוד במי שמקבל משכורת חודשית קבועה, ואירע חודש שהיו לו הוצאות גדולות הכרחיות, עד שלא נשאר לו כדי פרנסתו, שהוא פטור באותו חודש ממעשר, ואפשר שאף התרה אינו צריך, דומיא למי שנהג להתענות בימי תשובה כפי המנהג ואינו יכול להתענות מחמת חולשה, דקיי"ל שאינו צריך התרה, ואינו צריך להשלים תעניתו (עי' יר"ד סימן ריד ש"ך סק"ב ובאחרונים שם, ובמג"א סימן תקפא ס"ק יב ובשו"ת משיב דבר סימן מז), וה"נ אע"פ שבחודש הבא ירווח לו ויהא חייב לעשר, לא יהא חייב להשלים לחודש העבר שלא עישר, ואע"פ שלענין ריוח והפסד במסחר משמע מדברי כמה אחרונים שמחשבין לפי שנה, בנודן דידן נראה שדינו כקיבל עליו לעשות חשבון לכל חודש וחודש, ובכה"ג הולכין לפי הזמן שקבע בין לקולא ובין לחומרא (עי' להלן סעיף ה). ואע"ג דהכא לאו לענין לנכות הפסד מריוח, אלא לענין להפטר לגמרי, נראה דלא שניא, וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן רא) שאם לא נהג עד עתה במעשר כספים אינו חייב להשלים על העבר, אבל אם

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ז הלכה ה

בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר, ואחד מעשרה בנכסיו בינוני, פחות מכאן עין רעה, ולעולם לא ימנע עצמו משלישית השקל בשנה, וכל הנותן פחות מזה לא קיים מצוה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר.

דרך אמונה שם

(לג) לאחר. (פו) ושני עניים שחייבים ליתן צדקה יכול כל א' מהן ליתן צדקה שלו לחברו ושניהן מקיימין מצות צדקה וכנ"ל פ"ו הי"ד (פז) ובלבד שלא יתנו על תנאי שחברו יחזור ויתן לו (פח) מיהו אם היו חייבים כל אחד קנס לצדקה שעברו על איזה דבר אינם יכולים לתת אחד לחברו דא"כ אין כאן קנס (פט) מיהו אחר שנתנו לכיס של צדקה יכול הגבאי לפרנסם מזה אלא שלא יבטיח להם מקודם ע"ז. (צ) ומי שהפריש צדקה ואח"כ העני אם יכול לקחתו לעצמו ע"ל פ"ו הט"ז ומה שכתבנו שם:

רמ"א יורה דעה הלכות צדקה סימן רנא סעיף ג

הגה: פרנסת עצמו קודמת לכל אדם, ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו ואח"כ יקדים פרנסת אביו ואמו, אם הם עניים, והם קודמים לפרנסת בניו. ואחר כך בניו, והם קודמים לאחיו, והם קודמים לשאר קרובים, והקרובים קודמים לשכיניו, ושכיניו לאנשי עירו, ואנשי עירו לעיר אחרת. והוא הדין אם היו שבויים וצריך לפדותן. (הכל בטור).

הגר"א

אגרת הגר"א

אורות

רצ

**שיכוין לבו לשמים" (ברכות י"ז). ולמען ה' שתפריש את החומש
כאשר צויתך ואל תפחות כאשר הזהרתך, כי בפחות מזה עוברים
כל רגע על כמה לאוין ועשיון, ושקול כאילו כפר בתורה הקדושה
חס-ושלום. אבל העיקר לזכות לעולם-הבא בשמירת פיו, וזהו**

דרך אמונה - ביאור ההלכה הלכות מתנות עניים פרק ז הלכה ה ד"ה ואחד מעשרה

והקונה הגרלה ממוסד של צדקה ממעות מעשר אם הגריל לכאן שייך הכל לצדקה ואין יכול להתנות שאם יגריל יחזיר הקרן לצדקה ואם לאו יהי לצדקה שהרי קנה הספק וזה שוה כסף נמצא שהוציא מעות צדקה לצורך עצמו וצריך להחזיר לצדקה אפי' לא יגריל ואפי' אם לא הי' קונה כלל את ההגרלה אם לא משום מצות צדקה כיון שקנה דבר ששוה כסף לעלמא [אם לא שבאמת אין שוה לאף א' הספק הזה סכום

הזה ורק כולן נותנין משום צדקה אז יתכן שיכול לנכות הסכום שיותר ממה ששוה הספק למכור בשוק] וצ"ע.

שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן ר

אשר הציע מע"כ לפני בענין כספי מעשר כספים אם מותר לקנות בהם גורלות, כרגיל היום במוסדות ואם מרויח איזה חפץ או כסף בהגרלה אם שייך למעשר כספים או לדידי' ומע"כ נו"נ בזה באורך בחכמה, ואני עני דרכי ליסד ולהשריש יסודות בהלכה.

לדידי פשוט דמותר לקנות כרטיסי הגרלה של מוסדות חסד וצדקה, מקומות שמותר ליתן להם מעשר כספים עפ"י היסודות המבוארים ביו"ד סי' רמ"ט ובפוסקים שם ובארתי מענינים אלה בשבט הלוי ח"ה סי' קל"ג, ומה שעושה רווחים ע"י מעשר כספים הנה שנינו במשנתנו ריש פ"ד בשקלים רבי עקיבא אומר אין משתכרין לא בשל הקדש ולא בשל עניים ובכתובות ק"ו ע"ב בשל עניים מ"ט לא דלמא מתרמי להו עניים וליכא למיתבא להו ופסקה רמ"א להלכה ביו"ד סי' רנ"ט סוס"י א', וא"כ הכא דמעצם שיעור מעשר כספים לא מחסר כלום וכולו לצדקה או חסד וא"כ נופל הטעם של דילמא מתרמי עניים, דהא נתנו כבר לעניים, אלא שרוצה להינות שיעלה לו מזה ספק ריוח של לזכות בהגרלה ונתנו על מנת כך לא ראיתי בזה שום פגם, ומה שמוסדות אלה מוציאים חלק מהכספים כמה אחוזים לצורך קניית החפצים המוגרלים גם מזה אין תברא דכמו שאין מדקדקים בעניים כשאנו מוסרים להם כספי צדקה אם עושים ההוצאות כולם לצורך כמו"כ כאן וכ"ש כאן דכדי להרויח לצדקה צריכים לקנות א"כ כולו צורך צדקה, - ועוד דאין מדקדקים כ"כ במעש"כ דלהרבה דעות אינו אפי' חיוב דרבנן אלא חומרא של מצוה כשיטת הב"ח בסי' של"א [דלא כמשמעות השו"ע יו"ד וטור שם בסי' רמ"ט] סו"ד איני רואה בזה שום עוול לענ"ד, גם לדעות שהוא דרבנן ממש [דשיטת בודדים שהוא מה"ת הלא נדחו מרוב הפוסקים] ומש"כ כב' מס' שו"ת איגרת משה ח"ד בישבי פה אין לי ספרים אלה.

באורח צדקה עמוד קלד

זכה בהגרלה שקנה מכספי מעשר

כז. קנה כרטיס הגרלה מכספי מעשר, וזכה בהגרלה, יש אומרים שראוי להחזיר רק את מחיר הכרטיס לצדקה^ל, ויש אומרים שצריך לתת לצדקה את כל הזכיה^ל. (בעצם הדבר אם

לז הגרש"ז אויערבאך בתשובה הובאה בועלהו לא יבול ח"ב עמ' ק. וכ"ד הגרי"ש אלישיב

טור יורה דעה הלכות צדקה סימן רמז

ע"כ צריך אדם ליזהר מאד מאד ליתנה כראוי.

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה א

חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה,

חפץ חיים - אהבת חסד חלק ב פרק יט

א) ועתה נבוא לבאר את אופן החלוקה של מעות מעשר. הנה ידוע דמעות מעשר עיקרו הוא לצדקה לחלק לעניים וקרוביו העניים הם קודמין בזה לאחרים [ודין הקדימה בהן גופא עיין ביו"ד סימן רנ"א ס"ג] ואפילו לבניו הגדולים שאינו חייב לטפל בהם יכול ליתן להם מעשרותיו דכיון שאין להם משל עצמם הוי צדקה גמורה ואפילו יש יכולת בידו לפרנסם ממקום אחר. ואפילו לאביו ואמו מותר לתת אם הוא עני אך אם יש יכולת בידו לפרנסם ממקום אחר אמרו חכמים תבא מארה למי שמפרנס אביו ואמו ממעות צדקה [עיין בסימן ר"מ ורמ"ט בש"ך שם] ואם קרוביו*) אינם עניים ומחלקם לעניים אחרים מהנכון שיהדר לכתחלה לחלקם לעמלי תורה למען יחזקו בתורת ה' כי משמע במדרש דעיקר המעשר ניתקן בשביל להחזיק לעמלי תורה דז"ל המדרש תנחומא פ' ראה עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר עשר**) בשביל שלא תתחסר רמז למפרשי ימים [היינו שאותן אנשים עוסקין במסחר] שיפרישו אחד מעשרה לעמלי תורה וגם עי"ז הבטיח הכתוב שבאה ברכה לתוך ביתו של אדם כדכתיב הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת וגו' היינו ע"י שיהיה טרף בביתי ויכלו הכהנים והלויים לעסוק בתורת ה' ועבור זה והריקותי לכם ברכה עד בלי די כי תיכף לת"ח ברכה כמו שאחז"ל [ברכות מ"ב] [וכענין שאמרו בחולין קל"א אין נותנין מתנה לכהן ע"ה שנאמר לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה' וגו'] ואם אינו יכול לחלק כולם לבעלי תורה יראה לחלק להם עכ"פ רובם או חציים וכן מצאתי בכנה"ג על יו"ד בסימן רמ"ט ס"א ע"ש וכן מוכח משיטה מקובצת על כתובות דף נ' בשם הרב המעילי דמעשר הוא דוגמא דמעשר הניתן לכהנים וללויים למען יחזקו בתורת ה':

ב) ודע דכתבו האחרונים דיכול להכניס חתן וכלה לחופה ממעות מעשר אם לא היה יכולת בידו לעשות המצוה בלתי זה וכן כה"ג לענין להיות בעל ברית ממעות מעשר או לכתוב בהן ספרים ולהשאילם לאחרים ומותר ללמוד בהן ג"כ בעצמו רק שיזהר לכתוב עליהן שהם ממעות מעשר כדי שלא יחזיקו בהן בניו אחר פטירתו בשלהן ויש שמפקפקין בכל זה עיין בפתחי תשובה [בשם החתם סופר בסימן רמ"ט] שכתב דלהמרי"ל והרמ"א המעשר הוא רק לעניים לבד ולא שאר דבר מצוה כלל ונראה דאם ע"י שהוא בעל ברית יש טובה לאבי הבן שמטה ידו ואין לאל ידו להוציא הוצאות וכן להכנסת חתן וכלה לחופה אם מטה ידם וכה"ג לענין לקנות ספרים להשאילם לאחרים שאין ביכולתם לקנות לעצמם אין להחמיר בזה כלל דזה גופא הוא כמו צדקה. ולקנות עליות ממעות מעשר אם המעות מתחלק לעניים ג"כ אין להחמיר לכו"ע. ולשלם ממעות מעשר שכר לימוד לבניו אסור לכו"ע דזה הוי מצוה שמחוייב בעצמו ללמד לבניו או לשכור להם מלמד ואין לפרוע חובו ממעות מעשר אבל לבני עניים אחרים מותר ומצוה רבה איכא בזה:

ג) ודע עוד דמדת מעשר הוא להנהיג בצדקה במדה בינונית אבל הרוצה להתנהג בעין יפה צריך להפריש מנכסיו אחד מחמשה ואסמכו חז"ל אקרא דכתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך***) שני פעמים מעשר עולה חומש. והנהגה בזה יהיה ג"כ כנ"ל פעם ראשונה מהקרן ומכאן ואילך מהריוח שיזדמן לו. ואופן החלוקה של מדת חומש מהנכון לחלקם לחצאין באופן זה היינו מעשר אחד לבעלי תורה כי הוא דומיא דמעשר ראשון הניתן לכהנים ולוים למען יחזקו בתורת ה' כדכתיב בקרא ומעשר שני לשאר צרכי מצוה וכעין זה מצאתי בשיטה מקובצת כתובות מ"ט בשם הרב המעילי ז"ל ע"ש:

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מט עמוד ב

תנו רבנן: בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, צדקה - בממונו, גמילות חסדים - בין בגופו בין בממונו. צדקה - לעניים, גמילות חסדים - בין לעניים בין לעשירים. צדקה - לחיים, גמילות חסדים - בין לחיים בין למתים.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד ב

פדיון שבויים מצוה רבה היא. אמר ליה רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמור רבנן דפדיון שבויים מצוה רבה היא? א"ל, דכתיב: והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ה' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי, ואמר רבי יוחנן: כל המאחר בפסוק זה קשה מחבירו. חרב קשה ממות - אי בעית אימא: קרא, ואי בעית אימא: סברא; אי בעית אימא סברא, האי קא מינוול והאי לא קא מינוול; ואבע"א קרא יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. רעב קשה מחרב - איבעית אימא סברא, האי קא מצטער והאי לא קא מצטער; איבעית אימא קרא, טובים היו חללי חרב מחללי רעב. שבי קשה מכולם, דכולהו איתנהו ביה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שו סעיף יד

מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות, ואי לא בעי כייפינן ליה.

ט"ז אורח חיים סימן שו ס"ק ה

מי ששלחו לו כו'. לקמן סי' שכ"ח ס"י פסק דבשביל שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה אין מחללין עליו השבת כדי להצילו ורמ"א כ' ועסי' שכ"ח ס"י ולכאורה סותרים אהדדי ופולגתא הוא בב"י בין הרשב"א להתוספות וצ"ל דשאני הכא שרוצים להמירה ותשאר מומרת לעולם אחר כך בזה הכריע כהתוס' דיש להצילה בחילול שבת דזה עדיף מפיקוח נפש משא"כ לקמן שיעשה פעם אחת באונס כיון דאונס רחמנא פטרי' ואח"כ אין חשש לא יחלל שבת בשביל הצלה זו כנ"ל נכון:

ספר נחלת שבעה תשובות סימן פג

אם מותר לחלל שבת בשביל למנוע חבירו מהמרת דת

מי שנאבד לו בנו, והוגד לו ושמע שיצא חוץ לדת להמיר בדת ישמעאלית, והוא לא הגיד כי בורח הוא, אם מותר לחלל עליו השבת לרכוב אחריו, אולי יוכל להחזירו.

תשובה תחלה אקדים דברי הרשב"א בתשובה, הביאם הבית יוסף באו"ח (סוף סימן ש"ו) וז"ל נשאל להרשב"א (ח"ז סימן רס"ז) על אחד ששלחו לו בשבת, שהוציאו בתו בחזקה מביתו על ידי ישראל מומר, להוציאה מהדת ישראלית להמיר בדת ישמעאלית, אם שם לדרך פעמיו בשבת פן יפחידה להמיר, אם מותר לילך אפילו מחוץ לשלש פרסאות, למאן דאמר דתחום שלש פרסאות דאורייתא. ואפילו להביא חותם מצד המלכות, מי דחינן מספק זה את השבת כדדחינן בספק נפשות. והשיב הדבר צריך תלמוד. ומכל מקום כך דעתי נוטה שאין דוחים שבת על הצלה מהעבירות, לפי שאמרו אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך, ואפילו איסורא זוטא לא שרינן ליה, כדי להציל חבירו מאיסורא רבה, אלא כשאותו איסור בא לעם הארץ על ידי חבר, אבל בענין אחר לא, כדמוכח בפרק קמא דשבת (דף ד' ע"א) בבעיא דהדביק פת בתנור. ועוד צריך תלמוד עד שיעמוד הדבר על בוריו עכ"ל.

וכתב עליו הבית יוסף וז"ל והתוס' כתבו בפרק קמא דשבת (שם ד"ה וכו') בתחלה כדברי הרשב"א, ואחר כך הקשו מדתנן מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, וקשה דכל המשחרר עבדו עובר בעשה, ותירצו דשאני פריה ורביה דמצוה רבה היא, ועוד יש לומר דדוקא היכא שפשע שהדביק פת בתנור סמוך לחשיכה, אבל היכא דלא פשע מידי, שרי למעבד איסורא זוטא, כי היכי דלא ליעבד חבירה איסורא רבה, והוכיחו כן וכו'. והשתא אם לתירוצא דמצוה רבה, הדבר ברור שאין לך מצוה רבה מלהצילה שלא יפחדה עד שתמיר, ואם לתירוצא דמחלק בין פשע ללא פשע, הכא נמי לא פשעה, והלכך לחלל עליה שבת לפקח עליה שרי, ומצוה נמי איכא, ואי לא בעי למיעבד כייפינן ליה, כדאשכחן במי שחציו עבד וחציו בן חורין, שכופין את רבו כדי שלא יתבטל ממצות פריה ורביה כי רבה היא. ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה, נראה דשפיר דמי דלגבי שלא תמיר ותעביד כל ימיה חילול שבת, אמרינן איסורא זוטא הוא עכ"ל הבית יוסף.

והנה מדברי הבית יוסף נשמע שלא התיר רק בנדון הנ"ל היכא שלא פשע, אבל היכא שפשע כגון בנדון דידן הוי אסור. ולי נראה דגם היכא שפשע כמו בנדון דידן נמי שרי לכתחלה, ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה. וגם הרשב"א לא החליט לאיסור, רק סיים שהדבר צריך תלמוד, ועוד לא השיב על שאלת השואל אם דחינן שבת מספק זה כדדחינן בספק נפשות. והרשב"א לא השיב על זה. ולי נראה דדחינן שבת מספק זה כמו גבי חולה, ואמרינן טעמא, מוטב שיחלל שבת אחת ואל יחלל שבתות הרבה, וכל הזריז הרי זה משובח, וכל השואל הרי זה שופך דמים, ואפילו רבים יכולים לחלל שבת בשביל אחד

החולה כדי שיוכל לשמור שבתות הרבה, ואין אומרים וכי אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך. ואין לומר דהיינו טעמא כתירוץ של התוס' משום דהחולה לא פשע, זה אינו, דאין מיתה בלא חטא. גם במפקח את הגל מחללין שבתא אפילו על כמה ספק ספיקא, כמו שהארכתי לעיל בתשובה סימן ס"ב. ואין לומר דמיתה שאני, אם כן כל שכן הוא להציל נפשו מני שחת ממיתה נצחית לא כל שכן.

ועוד דגם לתירוץ ראשון של התוס' משום דמצוה רבה היא, הא נמי מצוה רבה היא וחילול שבת נגד זה איסורא זוטא היא, כמו שכתב הבית יוסף. ועוד אם רבים רשאים לחלל שבת מפני חולה אחד, משום מוטב שיחלל שבת אחת ואל יחלל שבתות הרבה, והאי ואל יחלל שבתות הרבה לאו דוקא הוא, דהא כשאדם מת נעשה חפשי מן המצות. ועוד שמא הגיע עתו למות, אלא רצונו לומר דמכל מקום אנו עבדין דידן שמא יוכל לקיים עוד שבתות הרבה. ואם כן מכל שכן כאן שמחללין עליו שבת כדי שיוכל לקיים מצות הרבה בכל ימות השנה, וגם שלא יחלל שבתות הרבה, ואף אם הוא ספק אם יכולים להצילו. ועוד אף אם פשע, האי פשיעה דומה לאונס הוא על ידי הסתה, ואחר השעה הרעה יתחרט. ואם כן למה לא יצילוהו מן דת ישמעאלית, בודאי האי חילול שבת איסורא זוטא הוי.

משה

יורה דעה

מסורת

שיד

היום לא שייך חשיבות זה לספרים, לכל בחור יש ספריה גדולה, וגם למעשה לא משאילים הספרים להציבור. (וממילא נראה שהיום אין להקל בזה.)

להדפיס ספר של אחרונים מכספי מעשר

ר"ל] ושאלתי רבינו אם מותר למישהו להשתמש בכספי צדקה כדי להדפיס איזה ספר מאחרון חשוב, והשיב רבינו שאם בדעתו למכור הספר, בוודאי לא שייך ליקחו מצדקה, דהלא אינו משתמש עם הספר לצדקה לעניים. רק הספרים שנותנים לעניים יכול להחשיב.

והטענה שכדי להדפיס כמה ספרים לעניים הוצרך להדפיס כל המאות ספרים, אינה טענה, דהיה יותר חשוב שיתן להעניים דמי ההוצאה, מליתן להם כמה ספרים!

ובסתם אם מקיים צדקה במה שנותן ספר לעני, תלוי באם זה ספר שהעני צריך, וספר שקשה למצוא, אולי שייך זה בשו"ע וסידור וחומש, אם לא היו שכיחים בעולם, וממילא למעשה קשה למצוא מציאות, ואין כך לעשות.

פרק ו. חלוקת מעשר כספים

אוצר החכמה

א. יש אומרים שעיקר מצות מעשר כספים לתת המעות לעניים (א),
וזאין לעשות בהם מצוה אחרת (ב), ויש אומרים שיכול לעשות בהם כל

והפירות יהיו לעניים (צ"ע אם אינו מקדיש הקרן, מהיכי תיתי יוכל לחשבו בחשבון המעשר, ולכאורה אינו אלא כנותן הפירות, ועי' להלן), שיחלק להם ביום היא"צ של אביו לעילוי נשמתו, ולאחר שהביא דברי הפוסקים העלה שמעשר כספים אינו חיוב גמור, ומ"מ אין לעשות בהם דבר שבחובה, ודן אם חילוק צדקה לעילוי נשמת אביו הוא חיוב גמור, והעלה שמעיקר הדין אינו חייב לחלק צדקה ממעותיו לעילוי נשמת אביו, שהרי אפילו בחייו קי"ל משל אב ולא משל בן, ואפילו הניח לו אביו מעות אינו חייב בכך, אלא א"כ מנהג המקום לעשות כן אפשר שהוא בכלל צרכי קבורה לפי כבודו. ומ"מ כיון שלדעת השואל הוא חיוב גמור, כתב שאין לעשות הק"ק ממעות מעשר בלבד, אלא יצרף גם ממעות חולין שלו, שיהיה עכ"פ ריוח לעניים בכך. ובשר"ת דעת סופר יר"ד סימן פ השיב לאותו שואל לאסור מב' טעמים הא' שאסור לעכב מעות צדקה לעשות בהם קרן קיימת ולא לחלקם לעניים, ולא ניחא לעניים להתפרנס מן הריוח ולא מן הקרן, ועוד שזה בבחינת מפרנס אביו ממעות צדקה. ולענ"ד נראה שאה"נ במעות שכבר הפריש למעשר בודאי שאסור לעכב, ואפילו לדעת הפוסקים שיחיד בשלו מותר לשנות מצדקה לצדקה (עי' פרק ט), היינו במעות שנודר מעצמו,

(א) במדרש תנחומא פרשת ראה אמרו להפריש אחד מעשרה לעמלי תורה, ומ"מ כתב באהבת חסד פרק יט שעיקר המצוה לחלק לעניים, והמדרש איירי כשבא לחלק לעניים שאינם קרובים שצריך להקדים לעמלי תורה, וכמ"ש להלן.

(ב) דמ"א סימן רמט סעיף א בשם מהרי"ל (ונראה אפילו לדבר מצוה שמדינא הוא בכלל צדקה, אלא שאינו לעניים). ובבאר הגולה שם פירש שלא בא למעט אלא מצוה שכבר נתחייב בה, אבל מצוה שלא נתחייב בה מכבר, מודה מהרי"ל שיכול לעשות במעות מעשר. ולכאורה כן מוכח גם בט"ז שם סק"א, ועי' להלן. ובשר"ת חתם סופר (יר"ד סימן רלא) הבין בדברי הבאה"ג שבא ליישב שיטת המהרי"ל עם שיטת מהר"מ שהביא בש"ך שם סק"ג (עי' להלן). ותמה החת"ס, שלשיטת המהרי"ל עיקר מצות מעשר הוא לעניים, ואיך יעשה בהם מצוה אחרת, ועי' שו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן פו), ובספר בית דינו של שלמה משמע שכל זה ממעות מעשר, אבל כשמפריש חומש, יכול לעשות כל דבר מצוה, ואפילו לקנות אתרוג לעצמו או להוצאות בניו לת"ת וכיוצא בזה, ועי' להלן הערה ג.

בשו"ת מהרש"ג יר"ד סימן לו נשאל במי שרוצה ליקח ממעות מעשר שלו לקרן קיימת

דבר מצוה, כשאנו יכול לעשותה שלא במעות מעשר (א), ולפי דעת הפוסקים שמעשר כספים אינו חיוב גמור, כמבואר בפרק הקודם, אם התנה בתחלת הנהגתו שיוכל לעשות במעות המעשר גם דבר מצוה, מועיל תנאו (ד).

ב. דבר שמחויב בו, לכו"ע אינו יכול לפטור במעות מעשר (ה), אבל

דבר מצוה, אפילו אינו מחויב, אבל אם מתנה שפיר דמי. וכעין זה כתב באהבת חסד שם. ומ"מ נראה שאף לדעת החת"ס דוקא אם נהג לתת לעניים אינו יכול לשנות לדעת המהרי"ל, משום שסובר שעיקר מצות מעשר לעניים, אבל במה שנהג כמה פעמים לתת למטרה מסוימת לא מסתבר לומר שיהא חייב לעולם לתת לאותה מטרה (אם לא מדין מכרי כהונה בצדקה, עי' פרק ג). מיהו אפשר שלצדקה פחותה היא אסור לשנות, וצ"ע. ולא הזכירו האחרונים הנ"ל אם על ידי תנאי היא מותר לעשות דבר מצוה אפילו כשיש בידו יכולת ממקום אחר. ומדברי החת"ס הנ"ל משמע שאף בתנאי אינו מועיל אלא כשאין יכולת בידו, מדכתב שבאופן זה מודה המהרי"ל למהר"מ, והרי המהר"ם לא התיר רק כשאין יכולת בידו. ומ"מ נראה דלא דוקא הוא, שהרי בתשובה השניה שהביא הש"ך שם בשם מהר"ם התיר לתת צדקה לבניו אפילו כשיש בידו לפרנסם ממקום אחר, ונראה שדבר מצוה בתנאי לא גרע מצדקה בלא תנאי וגם באופן זה מותר. ועי' שו"ת שב"ס יו"ד סימן פד. ועי' להלן.

(ה) כן פירש באה"ג בדברי הרמ"א, ואפילו לדבר מצוה, כמ"ש לעיל הערה ב, וכן משמע בשו"ת חת"ס הנ"ל. ונראה מדבריו שאפילו בנדון דידיה. שנראה שהחליט שמזונות בנו

אבל במעות מעשר שרגיל או בסתם עפ"י מנהג, צריך לתת לעניים, ואינו יכול לשנות, דלאו בדעתו תלוי. אבל במעות מעשר שעדיין לא הפריש, הרי כשם שמותר לעשות בהם צרכי מצוה, ונמצא שלא יהנו עניים כלל, ה"ה שיכול לעשות בהם ק"ק שלכל הפחות יהנו עניים מן הריוח. ומדברי השואל ותשובות המשיבים נראה שנדון השאלה אינה אלא על מכאן ולהבא, באופן שיכול לעשות דבר מצוה במעות מעשר שלו, ועי' עוד להלן הערה לא בדין קניית מצוה ממעות מעשר.

(ג) ש"ך שם סק"י בשם מהרש"ל ודרישה בשם תשובות מהר"מ. ובש"מ בכתובות (דף נ ע"א) כתב בשם הרב המעילי בענין חומש, סמך לזה ב' מעשרות, ומעשר אחד יכול להוציא לכל דבר מצוה, אפילו של עצמו ובני ביתו, כגון שיכתוב בהם ספרים כדי ללמוד בהם, והמעשר השני יתן לעניים. ועי' אהבת חסד פרק יט סעיף ו.

ומשמע בשו"ת מהר"י אסאד יו"ד סימן שלה שאפילו מפריש מעשר באומד יפה, כיון שקרא שם מעשר עליו חלו כל דיני מעשר גם על העודף.

(ד) שו"ת חת"ס הנ"ל, וכתב שבאופן זה מודה המהרי"ל, אלא שסובר שאם נהג ג' פעמים להפריש מעשר ולחלק לעניים (עי' פרק ה הערה כ), שוב אינו יכול לשנות ולעשות מהם

בדבר שמתחייב מעצמו (ו) יכול להתנות לפני שמתחייב, על דעת שיפטור חיובו במעות מעשר (ז).

בכלל צדקה לעניים, אם כבר התחייב לזונו שלא ממעות מעשר שוב אינו יכול לפרוע ממעות מעשר משום פורע חובו, וכ"ש בשאר דבר מצוה שלא מתורת צדקה לעניים שאינו יכול לפרוע לאחר שכבר נתחייב. ומשמע בשו"ת מהר"י אסאד י"ד סימן שלג שאפילו לדעת הפוסקים שאינו אלא מנהג אינו יכול לפטור חובותיו ממעות מעשר, כיון שקרא עליו שם מעשר, ונראה מדבריו שאפילו תנאי בתחלה לא מהני לפרוע חובות אפילו של צרכי מצוה. ועי' לעיל פרק ה הערה כט, ועי' להלן מדין מס הקהל.

(ו) בפרק ד הערה ג כתבתי שאם נודר לצדקה לאיזה זכות או בעת צרה לא ישלם נדרו ממעות מעשר, שהרי אינו מוסיף זכות, וכן משמע קצת מדברי הב"ח שהבאתי בריש פרק ה לענין מעשר עני. ומ"מ נראה שבנודר סתם לצדקה יכול להתנות בשעת הנדר לפטור נדרו במעות מעשר, אבל לאחר שכבר נדר סתם הר"ל דבר שבחובה, ועוד נראה שאם נתן סתם לצדקה מבלי שנדר, יכול לנכות מהמעשר, וכן משמע מהפוסקים שמנכה מה שנתן בביתו, כמ"ש בפרק ה.

(ז) ט"ז סימן רמט סק"א ושו"ת חת"ס הנ"ל. ומדברי הט"ז משמע שאפילו לדבר מצוה יכול להתנות כן, אע"פ שלא התנה בתחלת הנהגתו, אלא שלענ"ד נראה שהט"ז ג"כ הבין בדעת מהר"ל שרק משום פורע חובו אסור לעשות בו דבר מצוה, אבל בלא"ה אפילו לדבר מצוה מותר, וכדעת הבאה"ג שהבאתי לעיל. דאל"ה מה מועיל תנאו בשעת ההתחייבות, אם נאמר שמעות מעשר אינו

אלא לעניים. וכעין זה כתב בשו"ת מהרש"ג י"ד סימן לו. ובשו"ת מהר"ל דיסקין ח"א סימן כד הקשה לשיטת הט"ז שאם לא התנה הר"ל כפורע חובו, א"כ גם כשחילק צדקה לא יוכל לנכות אם לא נתכוין לכך. ותירץ דשאני צדקה שחילק, כיון דצדקה הוא, ממ"נ אינו חייב יותר, ואין צריך כונה לכך (בשולי הגליון שם כתב דסתמא לשמו קאי). אבל בקונה מצוה שאינו בכלל צדקה תליא בכונתו. ועוד תירץ דבסתם צדקה כיון שאסור להוסיף על חומש (לפי דבריו שם בנדון השאלה קאי אחומש, ולפי"ז אין התירוץ עולה לגבי מעשר), ודאי יעלה על חשבון החומש, אבל מותר להוסיף בשאר מצוות, ולכן צריך כונה. **ובשו"ת מהר"ם שיק י"ד סימן רל** נשאל במי שיכול לקנות ס"ת בשער הזול אם יכול להוסיף למוכר שהוא עני, ממעות מעשר, ולאחר שדן שם אם יש בזה גניבת דעת לגבי מוכר שנותן לו ממעות מעשר, והעלה שאין בזה חשש גניבת דעת, כתב שאין לאסור מטעם טופל מעות למעות (עי' להלן הערה לג), שאף לר' יוחנן דמתיר, היינו דוקא התם דילפינן מקרא אבל לא בעלמא, שלא נאסר לטפול אלא כשבא בתערובת, כגון שקונה ס"ת מהודר והתוספת להידור נותן ממעות מעשר, אבל כשמוסיף יותר משער הזול, אין זה תערובת אלא כולו צדקה ומעשר, ומ"מ מסיק שאם נותן בתורת מכירה אינו יוצא ידי נתינה, שהרי אסרו להקנות מעשר עני בחליפין משום דדמי למכירה, וכ"ש במכירה ממש. ואע"פ שיש לחלק ולומר שמעשר כספים קיל ממעשר עני מצדד לאסור, משום

ג. כשמחלק מעות מעשר לעניים, מצוה להקדים לקרוביו העניים (ח), ואפילו יש בידו לפרנסם ממקום אחר, מותר לתת להם ממעות מעשר (ט), אבל לאביו ואמו כשהם עניים אמור לפרנס ממעות מעשר, פשיכול לפרנסם שלא ממעות צדקה (י).

ד. אין פרנסת בניו הקטנים עולה לחשבון המעשר (יא), אבל לבניו

מוטב ליתן מעות מאשר בגדים, שלפעמים אין העני צריך לבגדים, ואינו בקי למכור בשוויים, ונראה שבדוחק מתיר, ובעיקר השאלה איך לחשב הבגדים לא התייחס בתשובתו, ונראה לכאורה שמעיקר הדין יכול לתת כפי שווי הבגד למכור, שאצלו הוא שוה סכום זה, ומקיים נדרו למעשר, אלא שנראה שאם נדר לעני סכום מעות אפשר שאינו יוצא בבגדים כשווי מכירה, וכטעם הנ"ל שבדרך כלל אין העני מתמצא במכירה.

(ח) רמ"א סימן רנז סעיף י, ופשוט הוא בכל הפוסקים. וסדר קדימת צדקה לקרובים נתבאר בפרק ג, ושם הערה כ נתבאר אם נותן כל המעשר לקרובים, ועי' להלן מדברי האהבת חסד, ועי' פרק ב סעיף טז אם יכול ליקח מעות מעשר שלו לעצמו.

(ט) ש"ך סימן רמט סק"ג.

(י) כמ"ש בפרק ג הערה כג, ועי' שו"ת חת"ס יר"ד סימן רכט. וכתב בדרישה יר"ד סוף סימן רמ, וז"ל, מ"כ בשם מהר"ם האידנא דמעשר כספים מדרבנן שרי. וצ"ע. ע"כ. והובא גם בחידושי מהרש"ל על הטור שם, ובדברי האחרונים לא הובא להלכה, ועי' פרק ה הערה יז.

(יא) ט"ז סימן רמט סק"א. וכ"כ בשו"ת תשובה מאהבה ח"ג בהגהות לסימן רמט, וכ"כ בברכי יוסף בשם שו"ת חות יאיר, אמנם

שכשפוסק דמי הס"ת נתחייב ליתן לו, והוי כפורע חובו. אמנם לדעת הט"ז שיכול להתנות ולהתחייב כדי לפרוע ממעות מעשר, ה"נ מותר. ובסוף מסיק לאיסור משום שבאמת שוה הס"ת כמו שנותן לו, אלא שהיה יכול לדחוק שיוזיל לו, ומה שאינו דוחקו בודאי שאינו יכול לחשב ממעות מעשר, והנלענ"ד שעיקר טעמו של המהר"ם שיק לאיסור הוא משום טעמו האחרון, ולכן במקום שבאמת אינו שוה כפי שדורש המוכר, מותר להוסיף ממעות מעשר. ולאו דוקא בקניית ס"ת אלא כשקונה מעני חפץ, לא מיבעיא כשהעני אינו דורש יותר ממחירו, והוא מוסיף על מחירו, בודאי שיש בזה משום מצות צדקה ויוצא בתוספת זו ממעות מעשר, אלא אפילו כשהעני דורש יותר ממחירו, ויכול לעמוד על המקח וישלם כפי מחירו, ואינו עושה כן, גם זה כתוספת על מחירו הוא ויכול להוסיף על חשבון מעות מעשר. ועי' פרק א הערה פה בדין קנה כרטיס הגרלה ממעות צדקה, וכן בדין קונה מעני חפץ שאינו צריך, כדי לפרנסו.

בשו"ת קנין תורה ח"ט סימן ח (ג) דן מי שנהג לתת המעשר מהבגדים שהוא מוכר, ועתה רוצה לתת שוויים במעות (עי' פרק ח סעיף ו), אם מחשב לפי המחיר שקנה או לפי המחיר שהוא מוכר, וכתב שמעיקר הדין

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה א

חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה, ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני, ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

פרשת ראה פרק טו פסוק ז-ח

(ז) כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' אלקיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך מאחריך האביון: כי פתח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו:

העמק דבר שם

(ז) מאחד אחיך. ממיוחדים שבאחריך היינו עני הגון, שאינו מחזר על הפתחים, אלא עני שירד מנכסיו והוא חשוב:

באחד שעריך. הוא ההולך מעיר לעיר ומגיע לעירך ג"כ, והוא כמו דכתיב או באחד שעריך, אלא בשביל שנשתנו במצות נתינה בין שני אביונים הללו כאשר יבואר, ע"כ לא יוכל לכתוב או, דהוי משמע דשתי אזהרות דכתיב כאן קיימי על שני אופני אביונים הללו, מש"ה לא כתיב או, ולשון כי יהיה בך אביון קאי על מאחד אחיך בפ"ע ועל באחד שעריך בפ"ע:

בארצך וגו'. ואתה יודע טבע האנשים להבין כמעט אם אינן רמאים וכדומה:

לא תאמץ וגו'. קאי על כל אחד אחיך, שטבע ישראל להיות רחמנים ולחמול על אדם כושל, אלא גם זה טבע האדם לחמול על ממונו ולאמץ את לב החמלה, ע"כ בא אזהרה לא תאמץ את לבבך:

ולא תקפוצ וגו'. קאי על באחד שעריך, שטבע האדם שלא לחוס על מהדורי, ובא אזהרה שעכ"פ לא תקפוצ את ירך לגמרי, כדאי' בב"ב ד"ט א' דנזקין לו למתנה מועטת:

(ח) כי פתח וגו'. קאי על אחד אחיך, כפי הצורך שנדרש להקימהו על רגליו:

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ט עמוד א

תנא: אם היה מחזיר על הפתחים - אין נזקין לו. ההוא עניא דהוה מחזיר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא, לא מזדקיק ליה. א"ל רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא: אי מר לא מזדקיק ליה, אינש אחרינא לא מזדקיק ליה, לימות ליה? והא תניא: אם היה עני המחזיר על הפתחים - אין נזקין לו! א"ל: אין נזקין לו למתנה מרובה, אבל נזקין לו למתנה מועטת.

רמ"א יורה דעה הלכות צדקה סימן רנא סעיף ג

הגה: פרנסת עצמו קודמת לכל אדם, ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו ואח"כ יקדים פרנסת אביו ואמו, אם הם עניים, והם קודמים לפרנסת בניו. ואחר כך בניו, והם קודמים לאחיו, והם קודמים לשאר קרובים, והקרובים קודמים לשכניו, ושכניו לאנשי עירו, ואנשי עירו לעיר אחרת. והוא הדין אם היו שבויים וצריך לפדותן.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קמד

הנכון לע"ד שיש חלוק בזה בין היחיד על צדקה שלו לגבאי על כיס של צדקה. דיחיד על צדקה סתם שלו יש לו טובת הנאה לתתה למי שירצה מאותן שרשאין לקבל צדקה. והוא כמו טוה"נ דמתנות כהונה שהזכות שבידו הוא ליתן לכל כהן שירצה ואין חלוק איזה כהן צריך יותר להמתנות. ועיין בתוס' חולין דף ק"ד על הא דחלת חו"ל ניתנת לכל כהן שירצה שהקשו מהא דאין נותנין מתנה לכהן ע"ה ותירצו דאף באיכא כהן חבר ורוצה לקבל אבל אינו צריך והע"ה עני יכול ליתן להעני. ודין זה הוא אף במתנות דאורייתא שהן חולין שליכא חשש איסור טומאה. ואף שהתוס' דף ק"ל חיסרו בתירוצם שם גם ציור זה אבל פשוט שלא משום דבמתנות דאורייתא אין נותנין בכה"ג לע"ה אלא סמכו על הא שכתבו שם כדפרישית בריש כל הבשר וכן פי' כוונתם במעיו"ט עיין שם. חזינן מפורש דרק כשרוצה יכול ליתן להעני אבל יכול גם ליתן להעשיר אף שאינו צריך להו. וזה ודאי לא מסתבר לומר שהוא רק בת"ח עשיר וע"ה עני שיש להעשיר מעלת ת"ח שמנלן לתוס' ששקולים הם דאם מעלת ת"ח עושה שאף שהשני עני יכול ליתן גם לו אף שהוא עשיר אף שבשוין אינו יכול ליתן להעשיר א"כ אפשר שמעלת ת"ח עושה שאינו כלום אף מה שהע"ה עני כשהת"ח אף שהוא עשיר רוצה לקבל. אלא ודאי שמעלת ת"ח ליכא כלל כשהע"ה הוא עני מטעם שכתבו כיון דהת"ח אין צריך וזה הע"ה עני וצריך שמצווים להחיותו וכוונתם שלכן אין לו למנוע מליתן להע"ה בשביל הת"ח שהרי גם ת"ח כהן מצוה להחיותו. וא"כ ליכא כלל מעלת ת"ח ומ"מ יכול ליתן להעשיר אם רוצה וא"כ ודאי אף בשוין ששניהם ת"ח או שניהם ע"ה יכול ליתן גם להעשיר. אלמא דדין טוה"נ שיש לו הוא זכות שלו ליתן לכל מי שירצה מאלו שרשאין ליקח מתנות כהונה וכיון שאף העשיר הוא כהן ורשאי ליקח יכול ליתן לו כשרוצה אף שיש כהנים הצריכים יותר.

וכ"כ הוא בצדקה סתם שלו שיש לו בהן טוה"נ יכול ליתן לכל מי שירצה מאלו שרשאין ליקח צדקה אף שאחד יותר צריך ואף למי שחסר לו כסות אף שיש עני שצריך למזונות. אבל גבאי על כיס של צדקה שאין לו בהם וגם לא להנותנים זכות טוה"נ כדאיתא בסי' רנ"א סעי' ה' אלא הוא דין על הקהל לעשות בהם הטוב בעיני אלקים ואדם כדאיתא שם והגבאים הם הממונים מהקהל עליהו נאמר דינים להקדים ליתן מתחלה להנחוץ יותר ושלאכילה קודם לכסות וכדומה וכ"כ אסור להם ליתן לעני אחד יותר מחברו כשהצורך הוא שוה כדאיתא בסי' רנ"ז סעי' י' וכדאיתא בב"ב דף ח' שמתחלקת בשלשה כדיני ממונות ופרש"י לעיין לתת לכל אחד כפי טפליים התלויין בו. והטעם שהוא ממילא כבר יש לעניים זכות שיעשו כפי הנחוץ והצורך והקדמות שסדרו חכמים וכשליכא דין הקדימה כולם שוין בהם.

מה שאין זה בצדקה סתם שלו שבשוין בהצורך ודאי הא יכול ליתן למי שירצה הכל ולכן אף באין שוין יכול ליתן למי שירצה וכשאחד קרוב יש עליו ממילא ליתן לקרוב שדין זה נאמר דוקא על היחיד בצדקה שלו אף שהרחוק צריך לדבר נחוץ ביותר אם אך הקרוב רשאי ליטול צדקה.

העמק דבר פרשת שלח פרק טו פסוק מא

ועוד לאלוה מלין במשמעות מקראות הללו ולא תתורו אחרי לבבכם וגו', ועל זה כתיב אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים וגו', ותניא בספרי ר' ישמעאל אומר למה נאמר ולא תתורו אחרי לבבכם, לפי שהוא אומר שמח בחור בילדותך וגו' (פירוש וסיפיה דקרא והלך בדרכי לבך) בדרך ישר או בדרך שתרצה תלמוד לומר ולא תתורו אחרי לבבכם, והמאמר הזה פלא, מה קשה להתנא למה נאמר, ומה זה הישוב שלא נטעה בדברי קהלת לומר שכשר הדבר לילך בכל דרך שתרצה אפילו לעשות דבר עבירה ח"ו. אלא כך הענין דקשה לשון ולא תתורו דמשמעו מלשון מתור הארץ, חיפוש ענין חדש, ויותר נוח היה אי כתיב ולא תלכו אחרי לבבכם, והיה משמעו יפה זו מינות, שהלב נמשך אחריו, ולמה נאמר ולא תתורו, על זה יישב ר' ישמעאל עוד כונה באזהרה זו, והיינו דשלמה אמר והלך בדרכי לבך, והתנא מפרש כל אותו מקרא שמח בחור וגו' לשם מצוה והכי פירשו במדרש קהלת, וזהו דעת ר"ל בגמרא שבת דף ס"ג ב' עד כאן לדברי תורה, ופירש רש"י שמח בתלמודך למוד משמחה וטוב לב, ונמצא פירוש והלך בדרכי לבך, לפי שאין הילוך עבודת ה' בתמידות של כל בני אדם שוין, זה עוסק בתורה ועמלה כל היום, וזה פורש עצמו לעבודה, וזה לגמילות חסדים, והכל לשם שמים, וגם בתורה עצמה אין כל דרך לימוד שוה, וגם במעשה המצות איתא בפרק כל כתבי [שבת קי"ח ב'] אבוך במאי זהיר טפי, והיה מר זהיר במצות שבת ומר במצות ציצית, והרי זה כדאיתא בירושלמי סוף פרק א' דקידושין כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ, אר"י ב"ר בון מי שייחד לו מצוה ולא עבר עליה מעולם, ובמכילתא פרשת בשלח תניא כל העושה מצוה אחת באמנה כו', וע' מש"כ בספר דברים ו' א' ב' ג', וכן בגמ"ח אין כל העוסקים שוין בהליכות עולמם, ואם בא אדם לשאול איזהו דרך ישרה שיבור לו בדרך לימודו או במה להיות זהיר טפי, על זה אמר קהלת והלך בדרכי לבך, מה שלבו נמשך אחריו, ברור שמזלו חזי כי זה ענין טוב לפי כח נפשו, ועל זה קאמר או בדרך שתרצה, אפילו מה שאינו בכלל מצות התורה כלל, רק שהוא עושה לשם שמים ובדביקות באלהיו הרי זה טוב, על זה כתיב ולא תתורו אחרי לבבכם, שלא תחפשו מצות חדשות מה שאינו על פי התורה, ולא נכלל במצות ציצית, שבו נכלל תרי"ג מצות ה' ולא יותר מהמה. ועל זה סיים המקרא אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים, דבארץ מצרים עוד לא קבלו תורה ומצות, ולא ידעו באמת מה המה כי אם איזה גדולי הדור שהיו מקובלים מאברהם יצחק ויעקב שעשה אברהם אבינו את כל התורה, אבל בדרך כלל נשתכחה תורה זו מדעת המון רבה, ומי שהיה ירא ה' וחפץ בעבודתו היה עובד ה' בדרך שראה בשכלו טוב ויפה, אבל מעת שיצאו ממצרים הנחיל הקדוש ברוך הוא תורה ומצות ודוקא מצות אלו ולא יותר. והנה התוס' בב"ב דף קי"ט ב' הביא בשם מדרש דהמקושש לשם שמים נתכוין שחילל שבת כדי שיהרג וידעו הדור שאף על פי שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ מכל מקום חייבין במצות התורה, ויש להתבונן מאין הוציאו

חז"ל רמז דכך היה המעשה שנתכוין לשם שמים. ולפי דברינו למדו מסמיכת פרשת ציצית לאותה פרשה של המקושש, דנזהרו אחר כך גם על זה האופן, שאין לאיש לתור אחר מצות חדשות ולעשות עבירה לשמה ח"ו, דאף על גב דאיתא בנזיר דף כ"ג ב' גדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה, מכל מקום זה אינו אלא שבאה שעה לידו שמוכרח לעשות עבירה לשם שמים, כהא דתמר ויהודה שלא היה לה עצה אחרת, או מעשה די'על, אבל להמציא נפשו לכך לעשות עבירה לשם שמים אין זה דרך הישר שיבור לו האדם, ועל זה נאמר ולא תתורו אחרי לבבכם כמו שביארנו, ובפרשת קרח יבואר עוד שמשום הכי נסמכה מעשה דקרח אחרי פרשת ציצית, שבזה נכשלו ר"ן איש גדולי ישראל, עברו עלה ונענשו כאשר יבואר. ועיי"ש בהרחב דבר.

ערוך השולחן יורה דעה סימן רמט סעיף ג

והחיוב מצדקה מפורש בתורה בכמה פסוקים וכי ימוך אחיך והחזקת בו וחי אחיך עמך [ויקרא כה, לה] פתוח תפתח את ידך לו וגו' די מחסורו אשר יחסר לו [דברים טז, ח] לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחריך האביון [שם טז, ז] והשיעור מזה כמה שהאביון צריך כדכתיב די מחסורו אשר יחסר לו אמנם הדבר מובן שלא תצוה התורה ליתן כל מה שיש לו לעניים והוא ישאר עני ודרכיה דרכי נועם ובאמת בזמן שהיו ישראל בארץ והיה מצבם טוב ועניים היו מועטים היו יכולין לקיים די מחסורו וגו' אבל כשגלינו מארצנו ועניים נתרבו ועשירים נתמעטו ואם אפילו יחלקו העשירים כל מעותיהם לא יספיקו להשלים לכל העניים די מחסורם לכן תקנו חכמים מעשר וחומש ולא יותר דבהכרח לתת גבול וכמו שאמר רבא בתענית [כ ב] כולהו מצינא לבר מהא לפתוח הפתח ולומר כל דצריך ייתי ויכול משום דנפישו חילי דמחוזא שהרבה עניים יש שם וקא מכליא קרנא ע"ש:

ספר קהלת פרק יא פסוק ב

תן חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ. **וברש"י שם.** תן חלק לשבעה וגם לשמונה - חלקת מלחמך ומשלך לשבעה צריכי חסד, חלק עוד לשמונה שיבואו אחריהם ואל תאמר די. כי לא תדע מה יהיה רעה - שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם או תנצל ע"י הצדקה מן הרעה ואם לא עכשיו אימתי.

משנה ברורה סימן צב ס"ק לו

ויש מקומות שנוהגין לקבץ צדקה בעת קה"ת והוא שלא כהוגן דמבטלין עי"ז מלשמוע קה"ת ועניית ברכו את ד' וכו':